

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублі,
піврічна 5 К., 2 рублі, квартальна 3 К., 1-20 рублі. :: Ціна
сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 21—22.

Відень, 12 марта 1916.

Ч. 81—82.

Купуйте в адміністрації нашої часописи Кобзарь Т. Шевченка
в двох частях, брошуровані примірники по 1 К, оправлені по 1.40 К.

Чим є для України Шевченко.

Найбільшим національним українським святом, святом, що об'єднує всі українські землі, всі стани, всі партії українського народу, стала врочистість річниці уродин і смерті Шевченка. Часом обрахунку національного дорібку та програми на дальшу будучність, святом Ганнібалової присяги посвятити своє життя та майно за кращу будучність соборної України, святом ободрення тих, віру в успіх котрих надгризає червак сумніву та зневіри, стали Шевченкові роковини для всіх Українців без кордону.

Ніодин поет всесвітньої літератури не став таким близьким для найширших мас свого народу, таким рідним для них, що Шевченко. Що за причина сього незвичайного явища? Широкі маси народу не розуміють ся на тонкостях літературної стійности творів якогось письменника, вони не знають ближших даних, що було перед Шевченком, а чого dokonав Кобзарь, щоб виробити собі погляд про значінне Шевченка в історії української літератури. Тим більше, що історично-літературне значінне Шевченка не все ставлять українські історики літератури на тім високім ступні, який йому належить ся з огляду на попередній і дальший розвиток українського письменства.

Для широких народніх мас важний Шевченко в першій мірі тому, бо він відкрив їх і для української помосковленої та спольщеної інтелігенції і для світа. В гельотах московських і польських земельних власників відкрив він таких самих людей, як ті земельні власники, але ограбованих з усяких прав людини. Вийшовши сам з лона закріпощених мас і зазнавши найтяжших катовань у тім пеклі на землі,

яке раєм називають, він і щодо своєї життєвої долі і щодо проголошених думок став уособленнем українського народу. Як Шевченко в неволі мучив ся, ріс і почав сивіти, так український народ на протязі свого багатовікового історичного життя по найбільшій часті був погноєм чужих культур, московської, польської чи якої там, найчастійше зливав кривавий піт, аби наповнити грішми московські, польські чи які там кишені, століттями стогнав у польським або московським ярмі. Й не більше ясних, незахмарених днів у життю Шевченка, ніж таких самих літ у життю української нації.

То не сам Шевченко виспівав тугу за кращими історичними часами, за золотою волею, то не Шевченкове серце кривавило ся болючо тому, що бачив саме пекло навруги, національно-політичну, суспільну й економічну неволю, то не Шевченко тільки відчув, що треба бороти ся, а вибореть ся кращі умови національного життя й його розвитку, — то устами Шевченка заспівав увесь поневолений український народ. І Шевченкове слово вийшло з глибоко чоловіколюбного серця та запустило міцне корінне в серцях українського народу. І хоч нема в всесвітній літературі поета, котрий зрівняв ся-б з Шевченком як апостол правди та любови, хоч сам Шевченко мав в одиницях московського та польського народу своїх найближших приятелів, то його почування до гнобителів українського народу се почування, вирвані з серця широких мас українського народу.

То не Шевченко рвав ся всіми силами до світла та здобував власним тяжким трудом серед безустан-

них перепон і колод усе те, що конечно було для задоволення його життєвих і духових потреб і що в добре упорядкованих краях одержуєть ся обовязково, то український народ зводить завзято бої з своїми гнобителями за саме право на життє, не маючи навіть можности розвивати його так, як вимагають його інтереси. Доля Шевченка, котрого замучили за Україну, се доля всіх найкращих синів України, хочби Драгоманова та Франка, котрі в своїм життю багато горя перетерпіли, а небагато радости зазнали. І в міру того, як ряди каменярів кращої будучности України, власної хати, нової, вільної сімї стають щораз ширші, ширшає і культ того, хто показав нашій нації, чиї ми сини та до чого простуємо.

Але щоб на Україні був син і була мати, щоб були люде на землі, треба наперед Українцям пірвати кайдани політично-національного поневолення

України. І на шляху розкуття українського народу з усіх оков, в які він досі закутий, Шевченко є для нас символом боротьби та визволення. І як політичні гадки переплатив Шевченко десятилітнім засланням, так його пісні закріплюють нас до боротьби за наші національні права. І не буде добра на Україні доти, доки Дніпро не понесе з України ворожої крові, доки ворожою злою кровю не окропимо волі України, доки не матимемо спростоги в новій, вільній, соборній, незалежній Україні помянути незлим тихим словом того, що, немов направляючи помилку Богдана Хмельницького, проголосив протимосковську українську політичну думку. І в тім може найбільша заслуга Шевченка, що він запалив нас до боротьби за конечну потребу незалежної України, найкращий вислів чого дала соборна Україна в сотворенню Українських Січових Стрільців.

26 лютого (ст. ст.).

Є в році день один — його святкуєм ми,
Зібравши ся в братерські кола,
Щоб промінь ще додатъ у лютый час п'ятьми
Поетови до ореола.
І скрізь, де ще живуть України сини,
Незрадні народу діти,
Те свято справити з'ходять ся вони,
Щоб разом плакати й радїти.
І смуток свій несуть за скривджених людей,
І віру в кращий час приносять,
І з стоном тяжким з намучених грудей
У Бога правил правди просять.
І пісня юлосна, як наш народ смутна,
Гуде в мелодії чудовій!
У тонах жалібних розказує вона
Про наші бої невимовні.
А там промова знов у тишині похвалі
Тараса чуно прославляє;
І чуєть ся тоді, що знов він на землі
І тихим словом промовляє:

Мені однаково, що бучно так мені
Ви спомин правите що-року;
Мені однаково, що в честь мою пісні
Складаєте в хвалу високу;
Однаковієнько було-б мені й тоді,
Якби були мене й забули, —
Але я радий тим, що й у такій біді
Ви ще душею не поснули.
Я радий тим, що в вас любов пережила
Часи страшної безнадії;
Нехай-же буде й вам за те моя хвала,
Що в вас живі чуття святії.
О, бережіть її, ту чистую любов
До обездоленого люду:
Я задля його жив і кайдани знайшов,
Його й на небі не забуду.
Любіть же ви його, працюйте, боронїть
Від темряви, що душу в'яже.
Довічна любов, — то мій вам заповіт,
А та любов вам шлях покаже“.

Володимир Самійленко.

Співець волі України.

В минулім році надрукувала берлінська соц.-дем. часопись „Vorwärts“ (Вперед) в ч. 110 і 111 отсю гарну статю Франца Дідеріха. Вважаємо незайвим познайомити наших читачів з сею статєю в українськїм перекладі Всеволода Козловського.

Коли російські війська залили головно Українцями заселені області Галичини й Буковини, спостережено у Львові та в Чернівцях, що російські вояки дуже пильно навідували ся до деяких книгарень. Вони питали за книжкою віршів, котра дуже відома, бодай з назви, далеко поза границями Росії, котра по першїм році своєї появи стала, так сказати-б, передмартовою книжкою (натяк на мартову революцію 1848 р., Ред.), питали за Кобзарем Тараса Шевченка. Про-

тягом сімох десятків літ був Кобзарь народньою книжкою України, книжкою пісень і балад, голосом народу, котрий багато століть терпів тяжку недолю. При помочи нечуваного віроломства російський царь запряг сей славянський народ двіста літ тому назад у своє ярмо, двіста літ терпить український народ від свого мучителя нелюдські муки. Та не вважаючи на те, в українськїм народі не завмерла свідомість національної відрубности. З мрії про відбудованне національної самостійности зродив ся крик, котрий голосно залунав по цілім півдні Росії. Сей тліючий огонь, з котрого вибухає полумя щораз вище, найшов у Шевченкови свого поета.

Декілька поколінь находили в піснях мученика, що аж до смерти вірно витривав в обороні своїх ідей, потїху, обо-

дренне та натхненне до дальшої боротьби. Царизм, що впився хижими зубами в живе народне тіло, переслідує сю пісню з ненавистю та злобою відвічного ворога: твори Шевченка заборонені. Заборонені через те, що царизм страхався перед ними! І вони справді мусять видаватися небезпечними для переслідувача, бо ці пісні служать виразом змагань широких народніх мас, які двигают на своїх плечах розцвітаючу культуру півдня Росії, культуру, що грозить перегнати московство, а тим, що ті пісні виховує та плекає, є демократична свідомість народніх мас. Мужики на селі й робітники по містах чують у сих піснях звуки, рідні їх серцям. Сі пісні виплили з таких глибин життя, що час, в яким усе зникає, не відобразив їм ані крихітки чару. Не вважаючи на те, що пісні зродилися в часі ери першого Миколи, вони не стратили ні в чім своєї сили також в ері другого Миколи. Коли Росія стане колись вільною державою, то з поезій Шевченка можна буде пізнати муки, які приходилося перетерплювати людям перед двома поколіннями. Але Росія позвістає дальше країною рабства, в котрій на Українців вложено найтяжчі кайдани, а сучасні Українці можуть і досі виливати свій жаль на політичне покривжденне словами старої пісні, з котрої звучить розпука мученого:

*Я не нездужаю, нікроку,
А щось таке бачить око,
І серце жде чогось. Болить,
Болить і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години
Мабуть ти ждеши? Добра не жди,
Не жди сподіваної волі —
Вона заснула: царь Микола
Її приспав, а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре наострить сокиру,
Тай заходить ся вже будить.
А то проспить собі, небога,
До суду божого страшного!
А панство буде колізати,
Храми, палати мурувати,
Любить царя свого пяного
Та византийство прославлять,
Та й більше, бачить ся, нічого!*

В книзі Олександра Герцена: „Суспільні відносини в Росії“, написаній у Лондоні 1853 р., читаємо таке пламенне обжалованне: „Страшна та сумна доля жде в нас кожного, хто зважить ся підняти свою голову понад межу, вказану царським скиптром. Невмолима доля жене його до могили, хто-б він ні був, поет, звичайний горожанин чи філософ. Історія нашої літератури се спис мучеників або виказ покараних“. І Герцен розкриває перед нами книгу історії російської літератури: „Рилєва повішено на приказ Миколи першого, Пушкіна забито на поєдинку, коли він мав 38 літ. Грібєдова замордовано в Тегерані. Лермонтов поляг на Кавказі в поєдинку в тридцятім році свого життя. Веневітінов згинув як двадцятьдволітній молодець через суспільні відносини. Кольцова замучило його найблизше окру-

женне й він умер в віці 33 літ. Белінский умер, досягнувши віку 35 літ, від холоду та голоду. Полєжав умер у військовім шпиталі, по примусовій восьмилітній службі на Кавказі. Баятінский помер на вигнання, в котрім він мучився 12 літ. Бєстужев поляг на Кавказі в зовсім молодім віці, а передтим мучився в сибірській каторзі“. Шевченко був сучасником Герцена. Його неостає ще в сій страшній мартирології, та він мав би прийти на чергу як найперший, бо коли Герцен писав свою книгу, Шевченко терпів уже пять літ муки російського заслання. Немало натерпівся він ще передтим, а ще неоднораз страждання ждало його. Доля сього поета дуже влучно представлена такими словами: „Третю часть свого життя він був кріпаком, другу третю провів на заслання, а також і в останній третині життя, коли він смів жити на свободі, не давало йому спокою чужне око російської поліції“.* Ся свобода Шевченка під поліційним доглядом тривала всього чотири роки. Вигнання зробило те, чого хотів царь, бо поет, уроджений в 1814 р., вмер у 1861 р. Але поета цькували й замучили за його вірші, котрі так могутчо піднесли національну свідомість Українців. Тому ненависть до його діла не згасла також і по його смерті. Царський указ 1876 р., котрий заборонив українську літературу, спав також на Кобзаря; а що боротьба з Кобзаревим словом не уставала також у дальших за тим десятиліттях, про се свідчить заборона Шевченківських свят, котрі Українці приготували на 9 марта 1914 р., день столітніх роковин уродження поета. На домагання знести цензуру Шевченкових творів правительство відповідало нагайками та штиками. Поліція та козаки бушували по наповнених людьми вулицях у Києві, Полтаві, Харкові та Катеринославі. Та се не зменшило значіння демонстрації, в котрій взяли участь робітники й люде з міщанських веретов, преса й репрезентації міст. Аж до Думи докотилися хвилі сеї демонстрації, політичний зміст котрої виразився в гаслах: „Геть з царизмом! Геть з Росією! Хай живе Україна! Хай живуть Німеччина й Австрія!“ А в Державній Думі, з котрої Українців випер Столипін своїм накиненим Думі виборчим правом, упали слова Москаля Мілюкова, котрими він схарактеризував нестримний похід українського елемента: „Український рух глибоко демократичний, у нїм бере участь сам народ. Саме через то неможливо вбити сей рух, але дуже легко привести до того, що він вибухне полумінем і обернеться проти нас“.

Що принесе для сього руху світова війна? Який ні був би вислід війни, але неможливо, щоб рух здавлено. Сей рух опирається на народню масу, котра числить 30 мільонів, а серце сеї маси бється в поезіях Шевченка. Ми відчуваємо се вже з тої зникаючої частки віршів Шевченка, яка переложена на німецьку мову.** А потвердженням сеї думки може служити нам то пламенне загальне одушевлення, в яким відбуло ся святкування Шевченківського ювілею на передодні світової війни.

З деяким правом можна сказати, що се свято відповідає тому, чим були Шілерівські врочистости для Німців.

* Троцький у статі, що появилася в ілюстрованім Шевченківськїм числі „Ukrainische Nachrichten“ у Відні з 13 марта 1915.

** Xenien-Verlag у Липську видав у 1911 р. „Ausgewählte Gedichte von T. Schewtschenko“ в перекладах Юлії Вірджинії, до чого доданий також нарис життя поета. Деякі німецькі переклади поміщені в названім числі „Ukr. Nachrichten“.

Поруч з історичною подібністю щодо національного значіння свята ми находим при порівнанні також деякі паралелі в погляді на світ обох поетів, котрі зрештою не мають нічого спільного в своїм поетичнім характері, бо Шевченко се лірик чистої води, до того народній поет найчистішого, первісного типу, один з тих, у котрих мольодія пливе за віршом. Його ритм несеться як проста, повна сильного почуття народня пісня. Бо-ж він вийшов з простого народу й до того в часі, коли в життю ще й сліду не знати було того національного перевороту, який довершився протягом 19 віку. Старий лад українського народнього життя існував під ту пору ще в повній силі. Утрата політичної незалежності нічого не змінила в тім життю, навпаки в нещастю народ відчував своє рідне тим більше й тим упертійше держався традиції, хоч загальний настрій і був пригноблений. Коли перша Шевченкова книжка мала на Україні такий бурливий успіх, то се поясняється саме тим, що його пісні зродилися з тих настроїв. Він був мужицькою дитиною, сиротою, що зазнала багато горя. Мачуха не любила його, учитель, моринецький дяк, був паниця. Хлопчик пас відразу ягнята, потому пішов у науку до церковного маляра, вкінці став козачком у панській передпокою. З того блукання поміг Шевченкови вибрати ся його малярський талант. Завдяки тому талантові йому вдалося дістати ся до петербурзької академії красних штук і навіть увільнити ся з кріпацтва. 2—3000 рублів, котрі потрібні були, щоб викупити Шевченка, стягнув один професор Академії, пустивши в лотерію картину. Приятелі випадком відкрили, що молодий маляр потайки пише вірші та й в 1840 р. вийшла перша збірка творів. Ся славна книжка називала ся Кобзарь. Кобза в Українців то рід гітари й таким способом характер поезій означила ясно вже сама назва книжки. Сей Кобзарь був у суті річи впливом ідилічно настроєного духа. З глибокою, сердечною любовю співає поет про свій край, котрий є для нього цінним світом. Минувшість українського народу воскресає на історичних руїнах, які про неї свідчать:

*Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук кошу несе в росу,
За ними співає.*

Героєм молодечих поезій Шевченка є вільний козак, що провадить війни проти Татарів, Поляків, Турків і Москалів. То його романтичний ідеал. Шевченко оспівує козаків як відважних воївників у степу та в морських походах. Подібно до того, як германські кочовники мріяли колись про чуда Італії, так думки козаків направляли ся до золотоверхої Візантії. Запорозькі козаки часто пускали ся в походи Чорним морем, через що се море називало ся навіть у старовину Українським морем. Але пропала козацька слава, вона спить у степових могилах, а над нею сторожить чорний російський орел та й саму назву „козак“ спрофановано в очах нових поколінь. В одній своїй овіяній сумом пісні з 1839 р. каже Шевченко: „Нехай злидні живуть три дні, я їх заховаю, заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сміється.“ Не підлягає

сумнівови, що в Петербурзі Шевченко підпав впливови байронізму, котрий могутнім голосом відозвав ся в російській поезії тридцятих років устами Пушкіна та Лермонтова. В сій школі виросла його сила, почуття поневолення та визріла незломна воля розбити ярмо й досягнути можність вільного життя та свободної творчости. Се вивело Шевченка з вузького круга інтересів його близшої вітчизни, відвернуло зір поета від минувшини й відкрило перед ним широке поле сучасности, ідеалів людськості та будуччини.

Ідеали гуманности стають провідною думкою Шевченка й саме се зближує його до німецького поета, ювілей котрого врочисто обходив німецький народ у 1856 р. Україна стає в його поезіях втіленням і звеличенням поняття Правди, через волю України має досягнути ся ідеал справедливости. Почуття гуманности споювало ся в Шевченка з революційним ідеалом свободи, рівности та братерства. В своїх поезіях він виступив як борець за увільнення бідних і пригноблених, що вмів зрозуміти й вибачити, що навіть у злочинцехи вмів відкрити людську душу. Давнійше він оспівував в могутніх віршах повстання гайдамаків, які поривали козаків і селянство против їх визискувачів, польської шляхти. Тепер його обурення направило ся проти московського гнобителя народів. Величезна сила проявляється в його великій поемі „Сон“, у котрій Шевченко з безоглядним обуренням обжаловує царів, що загатили козацькими трупами болота Неви. В 1845 р. написав Шевченко „Гуса“, в котрім він виповів отсі гнівні слова:

*„Крутом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на апостольським престолі
Чернець годований сидить, —
Людською кровію торгує
І рай у найми оддає.
О Боже! Суд твій правий всує,
І все царствіє твоє!
Розбійники мольодіди
Правду побороли,
Осміяли твою славу
І силу і волю!
Люде стогнуть у кайданах,
Немає з ким взятись,
Розкуватись одностайне,
Односердне стати
За евангеліє правди,
За темній моде,
Немає кому! Боже, Боже!
Чи тож і не буде?“*

Сей крик то був не голос розпуки, а поклик до народу, щоб пробудив ся. Шевченко хотів збудити свій народ зі сну.

*„Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І тилою колодою
По світу валятись,
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні, то проклинать
І світ запалити!“*

*Страшно впасти у кайдани,
Умірать в неволі,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі
І заснути на вік — віки,
І сліду не кинуть
Ніякою! Однаково —
Чи жив, чи загинув!*

Коли Шевченко писав ці бовві строфи, з яких бє при-
страсна нетерпеливість, то він був уже не в Петербурзі, а
на Україні, куди поїхав, щоб чинно працювати для своїх
ідеалів. Академія признала йому за його малярські твори
золоту медаль, що причинило ся до того, що земляки при-
вітали Шевченка з тим більшим ентузіазмом. Поет знов
наповний був цілющою силою поезії свого народу, що пі-
знати й по його поезіях і по образах, які намалював Шев-
ченко в 1844—1847 рр. Київський університет покликав
Шевченка на професора красних штук. Річ ясна, що Шев-
ченко зараз вступив у політичну боротьбу. Слово й пензель
були для нього оружем до боротьби з тиранією та з воро-
гом народу. Шевченко пристав до Кирило-Методіївського
Брацтва, котре назвало ся по імені византійських апостолів,
просвітителів Славян. Як то було в усіх вільнолюбних ру-
хах того часу, і в українстві чула ся релігійна нота. Назва
брацтва прикривала програму увільнення України й інших
славянських народів від московського ярма. Ідеалом брат-
чиків були воля й рівність, знесенне кріпацтва та федера-
тивна республіка. Але царизм скоро протягнув на членів
брацтва свою руку. Шевченко саме хотів використати
можність звидіти, при матеріальній допомозі своїх приятелів,
Італію, й був уже в дорозі, та його арештовано на
границі при переправі через Дністер і посаджено до Петро-
павлівської кріпости.

Причиною сього арештовання були пламенні вірші про-
ти царизму. Поет присвятив ці вірші одному графови, свому
приятелеви, котрого деградували за його вільнолюбні думки
та післали на Кавказ простим салдатом, — кара, котра
рівняла ся посередньому засудженню на смерть, бо й дійсно
приятеля Шевченка трапила черкеська куля. Вірш попав
у руки російської поліції і, хто прочитає ці вірші, той зро-
зумів безоглядну лють тих, проти кого вони були направлені.
То була поема „Кавказ“, котра, подібно як твори Фрайлі-
грата, будить у цілім ряді поколінь революційні думки. Поема
зачинаєть ся заспівом:

*„За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі,
Споконвіку Прометей
Там орел карав,
Що день божий довбе ребра,
Серце розбивав.
Розбивав, та не винув
Живучої крові:
Вона знову оживав,
І смієть ся знову.“*

„Кавказ“ то порахунок з царським деспотизмом, напи-
саний кровю катованих. Ся поема вилила ся з душі кріпака.
То удари найженого вістрями канчука, направлені проти

безправства, визиску та лицемірної нікчемности гнобителів.
„В нас дери, дери та дай, і прямо в рай, хоч і рідню всю
забери!“ — таке правило сих насильників, котрі потішають
свої жертви словами: „Ми по закону!“ А поет зриває з них
маску, докоряючи: „Ви любите на братови шкуру, а не душу,
тай дупите по закону!“ Сі люде насміхають ся, кепкують
з Ісуса Христа. Їх вчинки таврує поет в отсих віршах:

*„Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомленній поклони
За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити, просять,
А потім в дар тобі-ж приносять
З пожару вкрадений покров.“*

Страшними муками покарав Шевченка варварський
ворог за ці вірші. По трьох місяцях Шлісельбурзької крі-
пости Шевченка заслано до кірпізького степу, де він поволі
мав духово заникнути, бо йому заборонено було читати,
писати, малювати та співати. Його віддано примусово до
війська, котре він повинен був відбуту як простий воєк у
карнім баталіоні. Один офіцер, котрий зрозумів, які муки
повинен був зносити поет, постарав ся про те, щоб Шев-
ченка приділили як рисівника до військової наукової експе-
диції на Аральське море. Офіцера за його добре серце пере-
несено на инше місце, а Шевченка заслали ще дальше,
в азійську пустиню, на східне побереже Каспійського моря.
Та поетичного генія не можна задушити. Шевченко віршу-
вав потайки далі й ховав свої вірші до чобота. Таким спо-
собом вірші того страшного для поета часу уратовані для
потомства. Вірші, писані в Шлісельбургу, накликають дер-
жати ся свого рідного, бо так багато таких, котрі забули
на чужині свою вітчину, що пропали задля лакомства по-
ганого. Цілю кожного Українця повинно бути: „В своїй хаті
своя правда“, поет хотів, щоб український нарід зберіг свою
міцну природжену народню силу. В віршах, писаних над
Аральським морем, чуєть ся страх, що станеть ся з Шев-
ченковими поетичними дітьми, ніжними піснями, уродженими
на чужині, в дикій пустині. Вони повинні піти на Україну
й оповісти там, як тяжко було жити їх творцєви в неволі.
В Орську вибухає в однім вірші скарга, пощо поет прозрів
піднести ся до пізнання світа, замість жити в себе вдома
безжурно як пастух і спокійно вмерти. Се ваганне легко
зрозуміти. Муки вигнання зломали силу поета. А ті муки
тривали десять літ! Щойно в 1858 р. царь Олександр по-
зволив Шевченкови вернути на вітчину.

Намір знищити Шевченка царизмови удав ся, хоч і не
так скоро, як царь у своїй злобі того хотів. Поет умер по
упливі трьох літ по уласкавленню, йому не вдало ся про-
тягом сього короткого часу написати більші річи, та зате
він виступив як борець за волю. Він кинув ся в боротьбу
проти кріпацтва, знесенне котрого правительство не могло
вже здержати. Може саме в тім була причина, чому Шев-
ченкови дозволили вернути на Україну з вигнання. На вся-
кий випадок новий ліберальний рух урятував Шевченка від
дальшої неволі, бо коли його арештували в 1859 р. на до-
нос одного польського пана, то зараз випустили. З того часу
походять пісні, в котрих з глибоким відчуттєм малюють ся

страждання й надії кріпаків. Серце мусіло обливати ся потою кровю, коли він у часі свого нового арештовання написав вірші до своєї сестри:

*„І їй здасть ся: виринув
З-за хвилі човен, доплива
І в хвилі човен порина.
— „Мій братіку! Моя ти доле!“
І ми прокинули ся: ти
На панцині, а я в неволі!
Оттак нам довело ся йти
Ще змалечку колочу ниву!“*

Рахунок Шевченкового життя можна представити в числах так: 24 роки кріпаком, 10 літ у заслання, 12 літ на волі. І не довело ся йому навіть бачити, як справдив ся його сон: панщину знесено аж по його смерті. Не довело ся йому також пережити розчаровання, що увільнення крі-

паків не принесло волі для його вітчизни. Але твори Шевченка пережили його. Могила Шевченка коло Канева, де поета поховано згідно з його волею, стала національною святинею для Українців. Ся могила се якби могила святого, бо селяне вірять, що через відвіданне місця, де похований Шевченко, хорі видужують. Вони славлять пам'ять поета відповідно до своїх понять. У тім віруванню з релігійною закраскою ми бачимо, як відносять ся до Шевченка Українці: в творах Шевченка сказано для них все, до чого вони простують у своїх ідеалах.

Бурливий дух Шевченка, що виринув з глибин народньої душі, глибоко відчуває кожний, хто простує до свободного розвитку. Тим поясняєть ся нестримна сила, яка пробилася вчасі Шевченківських свят минулого року (1914. Ред.). Ненависть до царизму не може пояснити нам усього. Пам'ять такого поета, як Шевченко, не може вмерти, бо він пере-
довеім революціонер.

Франц Дідеріх.

Будучий Кобзарь.

З готової до друку монографії відомого шведського вченого Альфреда Бисена про Шевченка подаємо в українськiм перекладі отсей розділ за ласкавим дозволом проф. Ст. Томашівського, в руках котрого саме є тепер згадана монографія.

В 1838 р. викуплено Тараса Шевченка з кріпацтва. Здаєть ся, що се соціально визволення щойно розв'язало йому язик. Дійсно він нічого не надрукував передтим. Перші плоди своєї поетичної творчості, що може не були ще придатні до друку, дозрівали щойно при кінці тридцятих років.

Щоб могли прослідити процес Шевченкової духової творчості, мусимо заглянути до його власних скупих спогадів. В автобіографічнiм уривку, який написав він у 1860 р. для „Народн-ого Читенія“, стоїть коротко ось що: „Про мої перші літературні проби скажу тільки, що вони почали ся в сім самім Літнім Саді в ясні петербурзькі ночі. Українська суворора муза довго сахала ся мого смаку, зіпсованого життєм у школі, в передпокою дідича, в заїздних домах і в міських квартирах; одначе коли віддих волі вернув моїм почуванням чистоту перших літ дитинства, прожитих під убогою батьківською стріхою, вона, спасибі їй, обняла та приголубила мене на чужині. З моїх перших слабих проб, написаних у Літнім Саді, надрукована тільки одна балада „Причинна“.

Се признание замiтне під багатьома оглядами. Сам поет признаєть ся просто, що мусів вдихнути вільного повітря, щоб могли співати, щоб висловити багато почувань, які не-свідомо ворушили його душу в часі молодечих літ на Україні, та дати їм рідні звуки. Він признаєть ся далі, що українська муза довгий час супротивляла ся, себто що він міг тільки поволі опанувати поетичну форму. Вкінці виходить з його слів, що він робив тільки скупі проби перед своїм публичним виступом.

Відомо, що зразу рішив ся він стати артистом, тому і вступив до царської Академії Штук. Одначе тут довершила ся в його душі дивна переміна, про яку пише він у своїм „Дневнику“ 1857 р. ось що: „І що я робив, чим займав ся в сій святині? Дивно подумати... я займав ся тоді писанням українських віршів, котрі потім спали таким страшним тягарем на мою вбогу душу. Перед його (Бурлова) мистецькими

творами я задумував ся та голубив у своїм серці свого сліпця-кобзаря та своїх кровожієних Гайдамаків. У тіни його чудово-гарної майстерні, як у парнім дикім степі наддніпрянськiм, мигали передо мною мученицькі тіни наших бідних гетьманів. Передо мною розстилав ся степ, засіяний могилами, передо мною красувала ся моя прегарна, моя бідна Україна в цілій непорочній мелянхолійній своїй красі... І я задумував ся; я не міг відвести своїх духових очей від сеї рідної, чарівної принади. Було се призначення — й більше ніщо. Дивна річ одначе те всемогутнє покликання. Я знав добре, що малярство моя будуча професія, мій щоденний хліб. І замість того, щоб вивчити його глибокі тайни та ще під проводом такого вчителя, як був безсмертний Брюлов, я складав вірші, за котрі мені ніхто не заплатив ні щеляга, а котрі вкінці позбавили мене волі й котрі, не зважаючи на всемогутню нелюдську заборону, я все-таки нишком komponую. Я навіть думаю деколи над друкуванням (розумієть ся, під иншим іменем) сих плаксивих щуплих своїх дітей. Дійсно, дивне се невгомне покликання“.

Шевченко мав слухність; він мав покликання на поета, хоч і як артист пензля він може міг би був дати багато тривкої вартости та дійсно навіть дав. Ще одно хотів би я зазначити. Певно не багато прикладів в історії світової літератури, де поет у 26 році життя виступив би так зрілим відразу перед суспільністю, як се було з Шевченком.

Його літа науки в Петербурзі були також корисні під літературним оглядом. У бібліотеці Брюлова мав він багато нагоди студювати й він познайомив ся також з московською та польською романтичною літературою, не занедбуючи, розумієть ся, історії й літератури України. Він знав уже „Українськія Мелодії“ М. Маркевича, „Історію Русов“, несправедливо приписану архієпископови Юрієви Кониському та „Думки“ Амвросія Метлинського, твори Котляревського, Гулака-Артемовського, Квітки та писання всіх инших каменярів нового українського письменства.

Все-таки дуже гідне уваги, що Шевченко від початку писав у своїй рідній мові, хоч літературну освіту одержав у московськiм середовищі. В 1839 р. писав він з Петербурга до свого брата: „Та, будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по московському, а по нашому, бо мені й так вже остигли Москалі,

*Бо Москалі чужі люде,
Тяжко з ними жити;
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.*

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скушно, що я всяку ніч тільки й бачу во сні що тебе, Кирилівку та рідню, та буряни.“ І він пише в однім листі до Грицька Тарновського, багатого дідича та свояка основателя славного українського музею в Чернигові, в котрім улажено окремий Шевченківський відділ: „Нехай я буду і мужицький поет, аби тільки поет, то мені більше нічого й не треба.“

Правда, написав Шевченко вже в Петербурзі декілька віршів московською мовою, щоб „не говорили Москалі, що я не знаю їх мови (декілька оповідань, повість „Художник“ і „Дневник“). У часі заслання, коли мусів ховати свої українські рукописи перед шпіонами, був він приневолений писати по найбільшій частині по московськи та він і привик трохи до того. „Радо відписав би я тобі, — стоїть в однім листі з часу його неволі в кріпости, — на твоє письмо сею самою мовою (українською), такою любово мому серцю, але я так змішаний, що я сливе маю страх перед рідною мовою.“

З другого боку в Росії значно перецінено літературний доробок, котрий дав Шевченко московській літературі. У своїм „Дневнику“ з 1857 р. згадав він, що він зробив нарис до східної поеми „Сатрап і Дервіш“ на взір Пушкінового „Анджела.“ „Та жалую, додає він, що я не знаю так добре московської мови, щоб можна написати її по московськи.“ Так само перецінювано вплив московської літератури на його поетичні твори; а коли Кудіш твердить, що Шевченко „знав Пушкіна на память“, то треба се приймати з застереженням. Супроти поета „Полтави“ та „М'ядного всадника“ заховував ся Шевченко холодно та стояв зовсім далеко від московського байронізму. Далекі вже більше схилив ся до Міцкевича та польсько-української школи. З баладами Жуковського й Козлова мають перші твори його ліричної епіки деяку подібність, а поет „Св'ятлан-и“, благородний визвольник Шевченка з кріпацтва, певно міг бути цікавим для Шевченка та вплинути на нього. Одначе про безпосереднє наслідування не може бути ніякої мови. Обидва поети жили рівночасно в сім літературнім часі, коли панував романтичний настрій Біргерової баллади „Ленора“ й коли він не на самий кінець зазначив свої сліди в славянських кругах.

З Гоголем, найбільшим російським письменником, якого видала Україна, не ввійшов Шевченко ніколи в особисті зносини. Українські письменники, здаєть ся, дещо скептично прийняли українські оповідання Гоголя, особливо Кудіш, котрий авторови „Тараса Бульби“ закидав річеве незнання (обвинувачення, яке зрештою не було зовсім безпідставне). Шевченко думає справедливійше, коли він завважує, що Гоголь виріс у Ніжині, а не в властивій Україні й тому не знає добре української рідної мови. Зрештою мав він усе-таки високу думку про Гоголя, а „Мертвля души“, котрі він одержав у часі заслання від княгині Репніної, були його улюбленою лектурою. І він писав 1850 р. до княгині Репніної: „Не такий наш Гоголь — правдивий знавець людського серця. Наймудрійший філософ і найбільший поет повинен з побожністю

схилити ся перед ним як перед чоловіколюбцем. Я ніколи не перестану жалкувати, що мені не вдало ся познайомити ся особисто з Гоголем“. У кріпости над Каспійським морем писав він до Бодянського: „Як матимеш гулящий час, то піди в Сімонов монастирь (у Москві*) і за мене помоли ся Богу на могилі Гоголя за його праведную душу“. А в часі подорожі парохомом по Волзі, коли в якоті капітана викладано московську літературу, записав він до „Дневника“: „Гоголь, наш безсмертний Гоголь! Як тішила ся-б його благородна душа, якби ти побачив навкруги себе розумних учеників як Салтиков!“ У своїм посланію „До Гоголя“ з 1844 р. дає Шевченко зрозуміти, що між його творчістю й Гоголевою заходить тільки ріжниця в уживанню артистичних засобів: „Ти смієш ся, а я плачу“.

І Гоголь відплачував ся з свого боку деяким признанням Шевченкови: „Його доля заслугоє на симпатію та спочуття. Я знаю й люблю його як талановитого земляка й артиста і я сам причинив ся до поправи його долі (мабуть при викуші з кріпацтва); але наша „інтелігенція“ зіпсувала його, бо захочувала його до поетичної творчости, що є чужа для його таланту“. Також тут слідна знову неприхильність, з якою відносило ся багато російських кругів до українського співця волі. Чи не відгравало тут також ролі прочуття, що через виступ Шевченка яко поета „душевно роздвоєний“ Гоголь мусів відчужити ся від своєї мрійливо улюбленої вітчизни?***

Поетичний талант Шевченка вийшов щасливим випадком на денне світло. В зимі 1839—40 перебував у Петербурзі дідич з Полтави, на імя Петро Мартос, котрий за посередництвом українського поета Євгена Гребінки велів Шевченкови себе намалювати. В часі одного сеансу побачив Мартос кусник паперу, записаного віршами українською мовою, а коли довідав ся, що се рукопис Шевченка, велів надрукувати своїм коштом малу збірку віршів Шевченка.

Так прийшло в Петербурзі в 1840 р. до першого видання славного „Кобзаря“, епохальної події в українській літературі. Кобза, національний інструмент України, має найбільше 12 струн і вживаєть ся без смичка. Слово „кобза“ прийшло правдоподібно від кримських Татарів до Запорозьких козаків, а епічний співець, котрий уживає сього інструменту, називаєть ся кобзарь.***

Одначе перше назверх дуже принадне видання „Кобзаря“,† котре містило всього 8 віршів, було засівним зерном, що виросло урожайним деревом. Уже 1844 р. наступило нове видання п. з. „Чигиринський Кобзарь“, а в рр. 1860, 67, 69 розширені. По бібліографії Комарова видано вже до 1886 р. всього 14 видань „Кобзаря“, не враховуючи поодиноких довгих віршів у метеликах. Але щойно 1906 р. появило ся повне видання, котре, надруковане в 10.000 примірників, розійшло ся протягом пів року; 1908 р. зредагував Іван Франко критичне видання. Останнє видання вийшло в Відні 1915 р.††

* Помилка: Гоголя поховано, як відомо, в Даниловськім монастирі.

** Гоголь писав, як відомо, при всіх своїх національно-українських почуваннях та амбіціях, тільки московською мовою, що довело сливе до трагічного душевного роздвоєння в життю сього своєрідного генія. Честь першого поета України стратив він безповоротно в користь Шевченка.

*** Пор. в південних Славян: гусла—гусяр.

† Фототипічний передрук першого видання появил ся 1914 р. у Львові.

†† Накладом „Союзу визв. України“.

Уже в першій малій виданню з 1840 р. виступає Шевченко як зрілий поет і вісім віршів відзеркалюють істотні сторони його ліричної поезії, патріотизм, балядовий настрій, козацького духа й морально-релігійну ідеальність. Се самий Шевченко той старий сліпий * „Перебендя“, про котрого говорить ся в вірші під такою самою назвою, що „він на кобзі грає; а хто грає, того знають і дякують люде“.

„Дума“ (Думи мої, думи мої), що зачинає сей літературний дебют, дає вже ключ до поетичної особистости Шевченка.

*Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?*

Цілий вірш дише тугою сироти за рідною землею, любовю приятеля волі до минулого часу, коли чорний орел (російський герб) ще не бував над Україною, та сумом самотнього, що між чужими мусів ховати своє горе.

*Нехай думка, як той ворон,
Літає та кричє,
А серденько соловейком
Щебече та плаче.*

* Як гусярі в південно-славянських краях, були українські кобзарі дуже часто сліпими старцями. І се було природне, що нездатність до фізичної праці давала можливість сліпим співом заробляти собі на хліб. Але в тім був і вищий змісл, народ вірив, що співець може, саме наслідком утрати фізичного зору, тим глибше заглянути в свою душу, в істоту річей. Бо-ж і Гомер був сліпим.

Бідний поет удоволений, як зворушить до сліз чорнобриву дівчину, а хоча він сам мусить загинати на чужині, то все-таки бажає, щоб його пісні найшли на Україні щирі серця, справедливість, любов, а може навіть і славу.

*Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.*

Коли Костомарів був присутній при відчитуванні Шевченкових рукописей, закликав: „Я запримітив, що його муза роздерла заслону народного життя. Було страшно та солодко, болісно й одушевляючо заглядати туди. Його муза переломила підземний, замкнутий простір, що багато століть був замкнений багатьома замками, запечатаний багатьома печатами. Він відкрив дорогу для соняшних промінів, для свіжого повітря, для людської жадоби знання“. А Квітка написав по появі „Кобзаря“ до автора: „При читанні волоссе ставало мені дубом. Моє серце було немов розірване та миготіло перед очима. Притискаю Вашу книжку до мого серця“.

Так, тільки 8 віршами доконав дійсно чуда Шевченко. Йому вдало ся дійсно „викути до старого плуга новий леміш і чересло“ та зорати переліг українського письменства, сіючи в борозни свої „сльози“, свої „щирі сльози“. Він поставив собі високу ціль: він задумав звеличати „малих отих рабів німих“ і на сторожі коло них поставив він слово, т. зн. українську ідею, поетичні перекази старих вольних часів:

*Возвелмчу
Малих отих рабів німих
І на сторожі коло їх
Поставлю слово . . .*

І слово стало ся ділом.

A. Енсен.

Роля України в болгарськiм відродженню.

Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби.*

I.

Збираючи матеріяли до мові більшої праці „Произходъ на съврѣмenna България“**, не міг я не звернути уваги також на велику участь, яку взяла Україна в національнiм і культурнiм відродженню болгарського народу.

Глибокі сліди сеї участі находимо, починаючи ще від угорського Українця Юрія Венеліна аж до Михайла Драгоманова.

Імя Юрія Венеліна (псевдонім Г. Гуца, ур. 1802 в Надь Тибава в березькiм комітаті, помер у Москві 1839) сьогодні відоме в нас з підручників і серед маленькiх дітей. Нема Болгарина, щоб не заховував у вдячній пам'яті того сина України, що своєю історією Болгарів*** пригадав світові, як се вірно написано на його нагробнiм памятнику в Москві, про „забуте, але колись славне й могутнє плем'я Болгар“ і гаряче бажав бачити його відродженне.

* Широко відомий болгарський учений, професор університету й давнiйше міністер просвіти, др. Іван Шишманов, був ласкав написати для св'ятого числа „Вісника“ отсю розвідку, котру передожив на українську мову др. Лев Ганкевич.

** (Початки сучасної Болгарії).

*** Древнiє и нынѣшнiє болгаре въ политическомъ, народописномъ, историческомъ и религіозномъ ихъ отношеніи пр. Москва т. I. 1829.

Нема Болгарина, котрий не знав би, хто був учителем болгарського одеського торговця й письменника, Василя Априлова (1790—1847), що відродив болгарську просвіту та заснував першу новочасну горожанську школу в Габрово (1835). Загально відомо, що щойно Венелін з упертого грекомана Априлова зробив свідомого Болгарина, котрий готов був пожертвувати все для свого народу.

Венелін научив його, щоб цінив се імя, та дав йому методу, як має працювати між народом, котрий спав глибоким сном, аби він пробудив ся, пригадав собі свою славу минувшину й зірвав ся до нового культурного життя. Колиби тут і був найменший сумнів щодо того впливу, то маємо признання самого Априлова в його „Денниц-і Новоболгарекаго Образованія“ (Одеса 1841, стр. 91, 96), де він пише: „В імя справедливости мушу сказати (suum cuique), що по моїм повороті з Константинополя з початком 1831 р., випадково найшов я перший том твору покійного Юрія Венеліна „Болгаре“. Його смілість, з якою виступає він против ареопагу вчених, як він усе пояснює, поразила мене... Таким робом перший том п. Венеліна, що викликав загальний ентузіазм серед Славян, спонукав першого мене до праці“ . . .

Та заслуга Венеліна не вичерпуєт ся тільки його історичною працею. Венелін був перший, що розбудив

чає Величков* у своїй відомій студії про Каравелова, поміщеній в „Денниці“ Вазова,** з якимсь певним невдоволенням: „Всі вірші Каравелова написані в душі й по формі віршів українського поета Шевченка, тільки без його поетичности. Загалом українські письменники, Шевченко, в віршах, Марко Вовчок, Основяненко в прозі деспотично впливали на белетристичний талант Каравелова і він не міг ніколи увільнитися від своїх українських взорів.“

Коли завдасте собі труда та переглянете всі вірші Каравелова, побачите, що хоча Каравелов рідше перекладає Шевченка, то сильніше від Жинзифова піддається під формальний вплив українського поета. З 191 його віршів, помічених у першій томі його збірника творів, не менше ніж 113 писані в улюбленій ритмі Шевченка й українських народніх пісень.

Хто не знає в Болгарії його прегарної й так знаної пісні:

*„Хубава си, моя горо,
Миршиєш на младость,
Но вселяєш вь сьрдцата ни
Само скърбь и жалость“...*

або глибоко меланхолійного його вірша:

*„Пръминаватъ юдинитъ
Старого бълге,
А младото расте, цъфти,
За да остаръе . . .
Балкана е пакъ хубавецъ
Шума зеленъе,
И тилеце славейченце
Сладка пьсьнь тье . . .“*

Та хто знає, що ті пісні, як і більшість Каравелова, в улюбленій ритмі Шевченка й українських пісень:

Порівняй з Катерини:

*Не слухала Катерина
Нї батька, нї немьки,
Полубила Москалика,
Як знало серденько.*

Або з Наймички:

*Повднались. Молодиця
Рада та весела,
Нїби з паном повінчалась,
Закутила села*

Без сумніву найбільш талановитий із трьох болгарських полонників Шевченка є Петро Славейков*. Справдішній поет, майстер слова, він глибше, ніж Жинзифов і Каравелов, увиходить в душу українського барда. Його переклади з „Кобзаря“ нечисленні, однак плавні та характеристичні для його творчости, індивідуальности та світогляду.

* Константин Величков, поет, журналіст, бувший міністер просвіти, уродився в Позарджіку, вмер у Софії.

** „Денница“ ч. I кн. 3, стр. 124, замітка.

*** Петко Славейков поет, журналіст, гарячий патріот, по визволенню Болгарії якийсь час міністер, батько талановитого болгарського поета Пенча Славейкова — род. 1827 р. в Тернові, вмер у Софії.

Справедливо зазначає професор Боян Пенев у своїй гарній студії про віршовані переклади та наслідування Петка Славейкова: „Інтимне відношення Славейкова до народу, боротьба якого одиноко стала змістом життя поета, навіть і тоді, коли його душу наповнили безвіре й апатія супротив ідеалів та боротьби, — його мрія про світлу будучність того народу висловлена найвиразніше в його наслідуваннях і перекладах із Шевченка“.*

В сій цитаті бачимо й ті причини, що з'ясовують гарячі симпатії наших письменників до Шевченка. Відбивається се передовсім в інтимнім відношенню Славейкова до народу, боротьба якого одиноко дає зміст життю поета — „його мрія про світлу будучність того народу.“ Се саме буквально можна сказати про Жинзифова та Любена Каравелова. Ненадармо бере Жинзифов за мотто своєї „Новобългарської Сбирки“ звістний висказ основателя новобългарської просвіти монаха Паїсія: „О неразумне іюроде, поради что ся срамишь, да се наречешь българинъ и не четишь по своей іазыкъ и не думаешь“.

Пристрасна любов до рідного краю та віра в його світлу будучність се основні акорди також Шевченкової ліри. Нераз автор Кобзаря звертається до своїх Українців майже словами Паїсія:

*„Своего не цурайтесь“.
... „Бо хто матір забуває,
Того Бог карає“.*

Чи-ж сам Шевченко не дає прикладу, що Українець мусить писати й думати в своїй мові? Коли його приятелі радили йому, щоб пішов слідами свого великого земляка Гоголя та щоб писав тільки по московськи, він відповідає:

*„Спасибі за раду!
Теплий кожух, тільки шкода —
Не на мене шитий.“*

Він не захотів і тут спроневерити ся своєму простому народові, як також і не став рагуєну, хоча небезпека була велика для вчорашнього кріпака, допущеного до петербурзьких і провінціальних салонів. Мегальоманія Молієрових „Bourgeois gentilhomme“-ів стрічається часто у селян, що таким чи іншим робом зуміли видвигнути ся понад свій стан. Ніде правди діти, наші поети могли в 60 і 70 рр. тільки на Україні найти собі зовсім конгеніального співбрата. Ніде инде. Великоруська поезія в ті часи відносила ся або цілком негативно до проблемів націоналізму, культивуючи загально-людські ідеали та горожанські мотиви, або за прикладом Пушкіна мріяла про той час, коли всі славянські ріки зіллють ся в одно море: „Когда славянские ручьи сольются вь русскомь морѣ“ — як се співав Пушкін у своїм відомім віршу „Клеветникамъ Россіи“.

Жинзифов, Каравелов, Славейков — патріоти до мозку костей, сини подвійно поневоленого народу, що відроджував ся, як і український, котрі вийшли з його лона, мусіли тільки замінити „Матір Україну“ на „Мати Българія“ або „Македонія“, Дніпро на Дунай або Вардар, широкі степи та самітні могили на Балкан або Пирин, Москаля на Турна,

** Периодическо Списание. София LXVII кн. 2 ст. 246.

злого пана на злого фанаріота* — й ось Шевченко цілий перенесений на болгарський ґрунт.**

Та крім гарячої любові до рідного краю було й інше, що мимохіть зблизило наших поетів до українського. Це був їх плебейський демократизм. І тут дуже характеричне знову, що Жинзифов вибирає як друге мотто в своїй „Новобългарска Сбирка“ другий знаменний висказ монаха Паїсія: „Ты, болгарине, не прелщай ся, знай свой родъ і языкъ и учися по своему языку; боле есть болгарска простота и незлобіе . . .“

Заміняйте терміни „Болгарин“ і „болгарська“ на „Українець“ і „українська“ і вже маєте основний тон багатьох пісень Шевченка. Досить пригадати собі, як він кличе своїх слухачів, щоб ішли на села, „бо там люде“, там ще є справжні люде та щирі серця.

В часах явних чи підземних суспільних боротьб між „старими“ й молодими наші співці-трибуни з передвизвольних часів були завжди на боці слабих, пригнічених і покривджених. Жинзифов умер на жаль дуже молодим (ледви 38 літ) далеко від своєї вітчизни й не зміг проявити своїх соціальних симпатій на арені політичних боротьб, та ціла його поезія й публіцистична діяльність посвячена демосови. Ніхто не може сумнівати ся в глибоко демократичних почуваннях Л. Каравелова. А що до Петка Славейкова, то не треба й доказувати, на котрім боці маємо його шукати: ціле його життє се один нерозривний ряд боротьб за свято панування народу. Його глибоке переконання було до останньої хвилини життє, що життєва енергія нації знаходить ся в простім народі.

Третя важна причина інтимного зближення між Жинзифовим, Каравеловим і Славейковим та Шевченком се без сумніву їхнє спільне захоплення народньою поезією та народніми казками. Жинзифов надавав великого значіння народнім пісням. Ще в „Братски Трудъ“ (кн. IV 1862) кличе він, наслідуючи Шевченка: „Люде злі! Люде добрі! Візьміть наші народні пісні, а пізнаєте, які гарячі слези проливалася та ще проливає Болгарія, які люті й отруйні болі перетерпіла та ще терпить „сиромашка Българія“. Загально відомо, що народні пісні з Приліпска, Велешко, Кукушко в збірнику братів Миладинових записані Жинзифовим.

Як пристрасно любить Л. Каравелов твори народньої музи, про се знає кождий. За те мало хто знає, що Л. Каравелов не тільки любить болгарський фольклор, але є й найкращим знавцем їх і дослідником, є першим болгарським науково-підготованим етнографом. Про Славейкова не треба й говорити.

Про Славейкова можна сказати те саме, що й про Шевченка. Справжній мистець слова, він перший зумів з простої, природньої, безпосередньої мови народу сотворити мову літературну. Стиль Славейкова — стиль народу, але удосконалений та змякшений. Нема кращого досі пись-

менника над Славейкова по болгарськи, як нема по українськи над Шевченка.

Місце не дозволяє, щоб обговорити інші, менше важні причини, котрі виявляють духове спорідненне між Шевченком та його болгарськими поклонниками. Згадаю тільки ще деякі.

Спеціально Жинзифов між іншим захоплює ся тим у Шевченка, що він пише по українськи* замість по московськи. За прикладом Шевченка пише він свої пісні також мішаним македонським діалектом. Нашим поетам не міг не подобати ся й загальний медянхолійний, елегійний тон Шевченкової поезії. Відомо, що туга та сентименталізм характеричні прикмети нашої передвизвольної епохи.

Найлюбійші мотиви, особливо в Жинзифова, се розлука і біль за рідним краєм на далекій чужині.** Каравелов, далекий круговид котрого перевищає своєю широтою Жинзифова та Славейкова, не міг не звернути особливої уваги і на соціальні, горожанські мотиви в поезії Шевченка. Се видно почасти і в виборі віршів, котрі він переклав з Кобзаря. Я сам недавно, переглядаючи його рукописи, які маємо в нашій „Народній Бібліотеці“, несподівано знайшов недрукований переклад „Неофітів“, одної з найкращих поем Шевченка. В ній висловлені з велитенською могутністю радикальні й великогуманні погляди великого Українця в релігійних і громадянських питаннях.

Ще одна аналогія між розвитком творчости Каравелова й Шевченка.

Недовго перед смертю написав Шевченко букварь для свого народу. Великий поет хотів таким символічним робом неначе сказати, що Україна потребує передовсім просвіти. Кому не відомо, що такий перелім повстав і в душі Любена. Колишній непримирений ворог тихих просвітників, товариш революціонера Ботєва, одного дня закладає „Знання“ й починає проповідувати як Шевченко:

*„Учете, братя мои,
Мислете, четете
И чуждого изучете,
И отъ своето се не мусете,
Защо то, който майка заборава,
Богъ ще го задава“ . . .*

*Др. Иван Шиманов
проф. унів. в Софії.*

* С. С. Бобчев в „Наука“ II стр. 758: „Жинзифов не робив добре, що писав тільки македонським варічем. Се була слабість, одначе під впливом діяльності найславнішого українського поета Шевченка.“

** Пор. у Жинзифова „Плач по роденъ край“:

*„Какъ тежко, другари, какъ тежко
Въ тая далечна чужбина . . .
Какъ цвѣте се сушить въ градина
Гдѣ бистра вода не извиратъ,
Такъ младо въ тая чужбина
Безъ врѣме се сушить, умиратъ.*

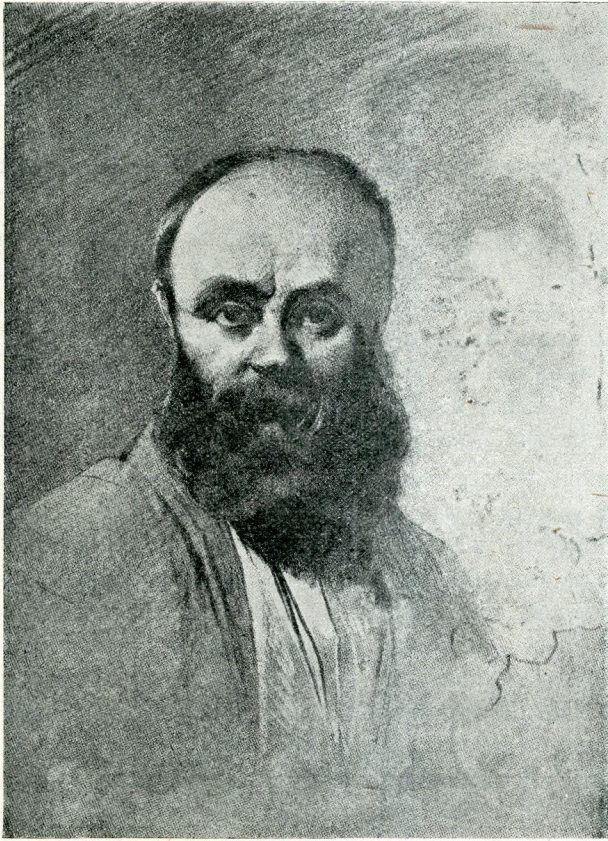
Пор. Шевченка:

*Тільки Господа благаю:
Не дай, Боже, в чужім краю
Згинуть у неволі!*

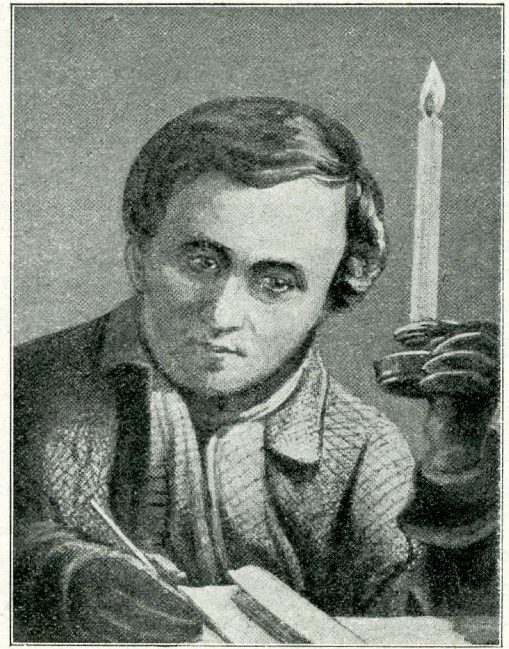
(А. О. Козачковському).

* Багаті грецькі пани в Константинополі, з яких вибирали ся болгарські єпископи, що гнобили болгарський народ. Ред.

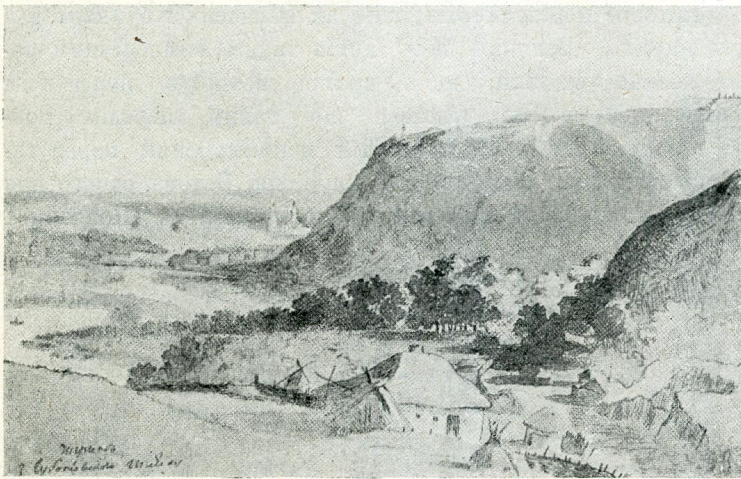
** Порівн. передовсім Жинзифова вірші „Гусляръ на съборъ“ в „Братски Трудъ“. Порівн. „Сон“, „Охридъ“, „Просякъ“, „Доба“ й ин.

Автопортрет 1858 р. Олівцем.
Музей Тарновського.

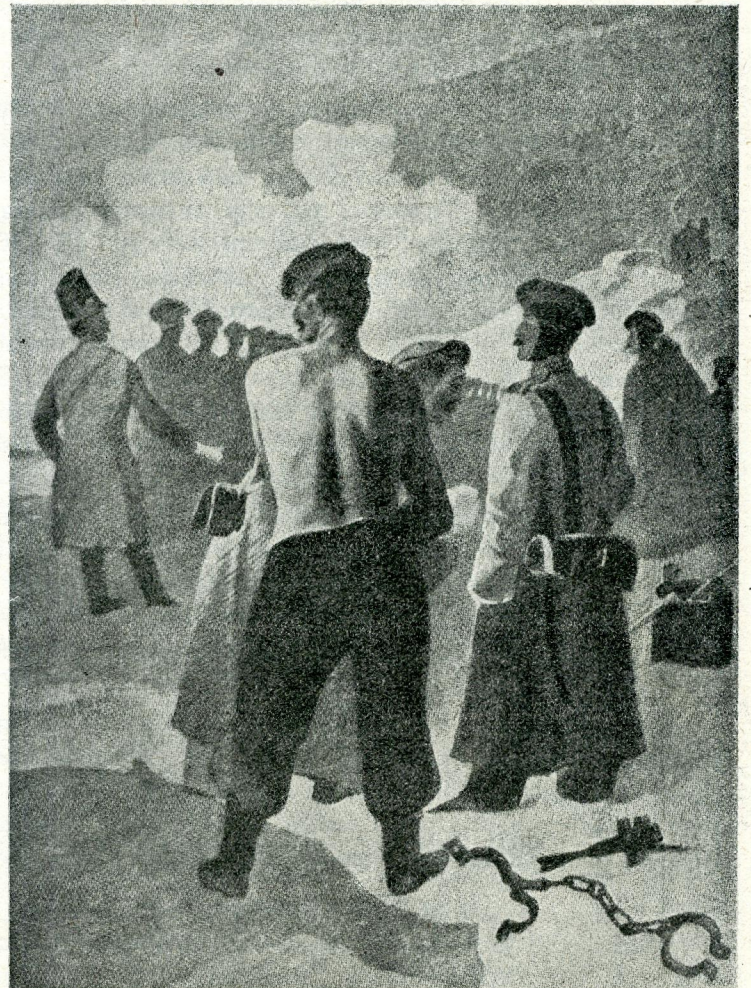
Автопортрет із свічкою.
Офорт 1860 р.

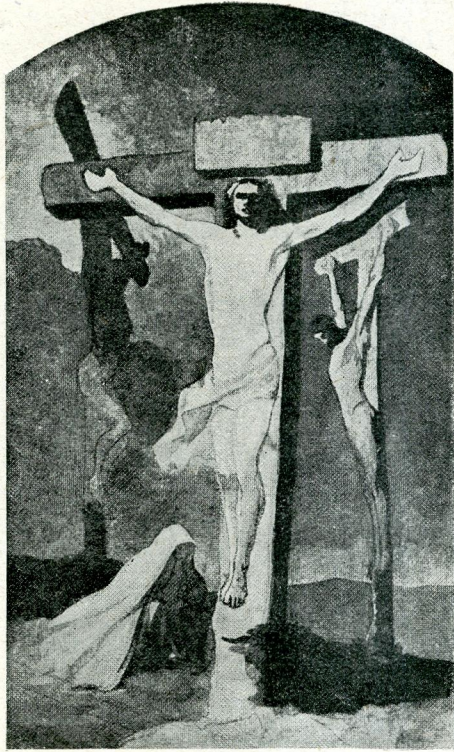
Чишрин із Суботовського шляху. Сепія.
Музей Тарновського.

Пристаць на Сир-Дарії в 1848. Аквареля.
Музей Тарновського.

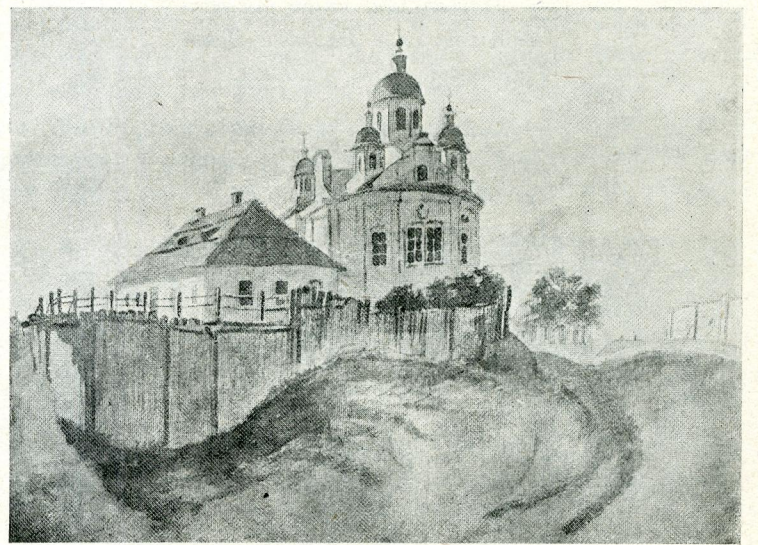
*Притча про блудного сина. Сцена VII. Кара шпіруте-
нами. Вістром.*
Власність родини С. С. Боткіна в Петербурзі.

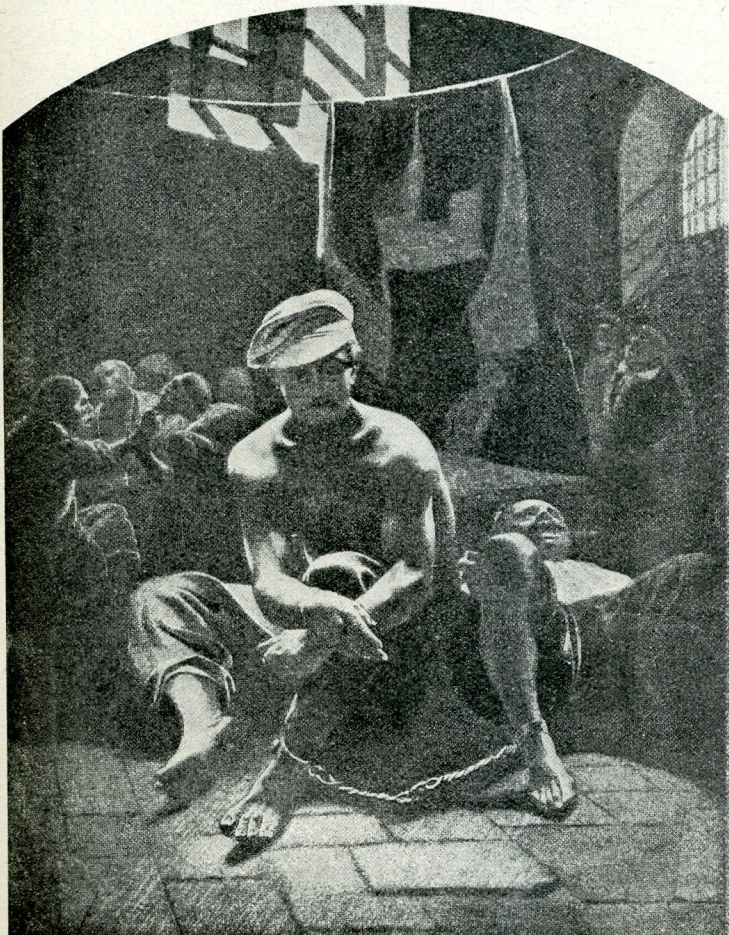
Смерть Христа. Нарис сепією.
Музей Тарновського.

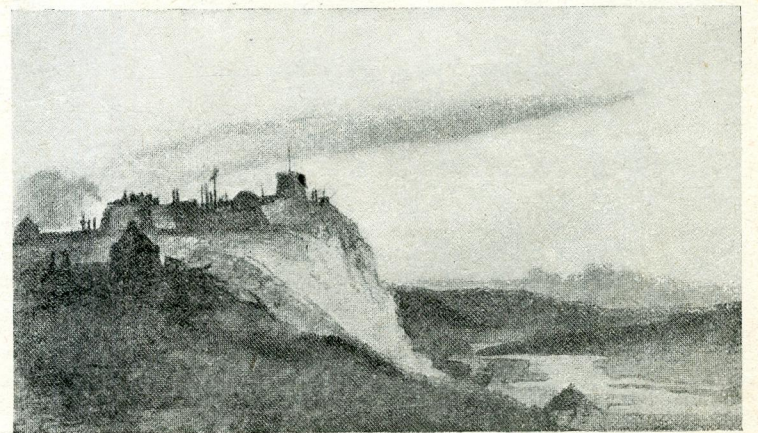
Дари в Чилірій. Сепія.
Музей Тарновського.

Будинок Котляревського в Полтаві. Сепія.
Музей Тарновського.

Притча про блудного сина. Сцена VIII. Бістром.
Власність родини С. С. Воткіна в Петербурзі.

Карабутак. Аквареля.
Музей Тарновського.

✕ Пророк.

(В 102 роковини уродин українського Генія).

В ярмі темноти і неволі,
В рабстві стояла Україна;
Мов той Ізраїль на руїнах
Карав ся люд і мер в недолі...

І тя слухняно рабські пута,
Кривавив панській порогі, —
Тернів свій біль, як дар від Бога, —
Не знав, де Правда незбамута...

І зглянувсь Бог на люті карі,
Дорогу пізнання вказав —
І слово правди нам післав, —
Цінніший дар над всякі дари...

І в хвилі конання і смерті
Явив ся нам Пророк, мов з неба,
Вказав, що нам здобути треба,
Щоби закованим не вмерти...

І Він промовив словом рідним:
— Народе мій, чи-ж ти оден
Зостанеш ся в Великий День
Господньої любови невідним?

— Лиш ти оден не будеш знати,
Де Правда — Воля пресвята, —
Не скинеш рабського ярма
І в ньому будеш загинати?

І наче ірім, — могутнє слово
Збудило рабській серця, —
Розвіялась сонна мара, —
Линула в даль святая мова...

І стало ясно! Дух пророчий
Відкрив незрячим сонні очі.
Пізнали всі святую Волю
І прокляли свою недолю...

І затряслись тиранам руки —
І Ти, мов праведний Ісус, —
Поніс за Правду смертні муки, —
Впав жертвою мизих покус...

І так Ти, праведний, сконав,
А нам сином переказав
Могутнє діло довершити:
З кайданів Матір увільнити.

* * *

Всмійни ся, праведний Пророче, —
Ізза Дніпра, ланів—степів
Поглянь на нас, Твоїх синів!
У нас уже не рабські очі:
Ми сміло йдемо на катів, —
Ярма тягнути вже не хочем.

Вже іскра пімсти зайнялась,
До неба скарпа піднялась —

І стрепенулись Твої внуки
І на катів підняли руки.

Чи бачили — вже горять стени,
Блестять до сонця бунчуки,
Минить ся в сонні хоругви
І вежі кийвських церков...
— Чи бачили, праведні слова
В діла могутні перейшли, —
Твої сини у бій пішли,
В юру підняли знамена, —
— Валить ся кат, вже білий не встане!

— Борба гоїть народні рани:
Нема незрячих, — всі прозріли,
В ідею душі приоділи;
Немає хромих, — кожен встав,
Двосічний меч на ката зняв;
І чудо! Встали всі каліжки,
Що спали сном так довгі віки, —
Потік життя у всіх зайняв —
І поплили криваві ріки...

Глянь! Свяtimo Твою науку,
Знімаєм з себе рабську муку
І за Свободу в бій ідем.
Залізні пута розірвем
І соромні рабські кайдани.
Себе ми в жертву принесем —
Й загоїмо матірні рани...

* * *

Пророк глядить
На нас із Канева юри, —
Гординю власної руки
Блаословить.

— На поміч вам
Хай піде вся небесна сила, —
На те ви в Бога заслужили, —
Так живчу вам...

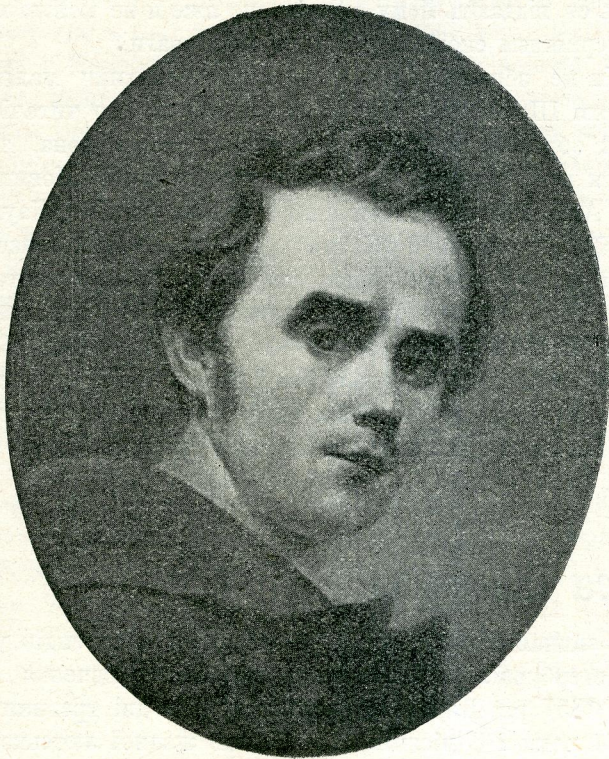
Народе мій!
На стид лукавого сусіда
Ввінчав чесная побіда
Твій правий бій.

Твій Дух ожив, —
Й мойому послуниний приказу,
Встав, скида неволі змазу —
Буде щаслив...

Як дивний рай,
Всмійнеть ся наша вітчизна —
Одна, свободна і сильна —
І завіте, як та весна, —
Як пишаний май!...

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

× Шевченко як маляр.

Автопортрет. Олійними фарбами.
Історичний музей у Москві.

Крім великого й славного літературного насліддя лишив нам Шевченко також багатий спадок малярський. В 1914 р. Наукове Т-ство імени Шевченка видало XVI т. Збірника Історично-Філософської Секції — „Тарас Шевченко як маляр“ Ол. Новицького. Львів-Москва, 89 сторін тексту + 83 ст. з 138 знімками з картин Шевченка. Автор цієї студії наводить більше ніж 650 чисел різних артистичних праць Шевченка. І се тільки те, що досі збереглося та далося розшукати. Ціла вистава або й музей! На жаль тільки частина цього багатства зібрана в чернігівському музеї Тарновського, а більшість ще й досі в руках приватних осіб. Книжка Новицького дає першу пробу хоч трохи систематичної репродукції приблизно п'ятої частини зареєстрованих ним Шевченкових картин, рисунків, гравюр і т. п. Сі автотипії виконані не всі однаково добре, але все-ж дають добре представлення про малярську творчість великого Кобзаря.

Шевченко був видатним портретистом. Один час головню портретами заробляв він собі на існування. З наведених автопортретів видно вже, що він умів передати не тільки зовнішні черти, але й психічний внутрішній характер людини. Новицький зареєструє 26 автопортретів або власноручних копій з портретів Шевченка й додає, що, маючи грошей на те, щоб заплатити натурникови, Шевченко часто малював себе самого. Сьому ми завдячуємо, що маємо такий власними руками поета сотворений, досі найбільш достойний пам'ятник Шевченка. Автопортрет з свічкою ілюструє символ людини, котра сама собі освітлює дорогу до кращої будучини, до творчості. (На жаль наш кліш сього портрету є вже репродукцією з репродукції з довільним ретушованнем і не передає вірно рембрандтовських прикмет Шевченкового рисунку).

В краєвидах Шевченко бажав змалювати „живописну“ Україну з усім, що в ній було гарного чи дорогого для

нього. А коли недоля й царська сваволя закинула нашого Кобзаря до аральських степів, він чи не перший у Росії дав пейзаж з настроєм. Подібність природи трохи споріднила його при сім з флямандською школою.

Сепія „Чигирин із суботівського шляху“ пояснює, звідки взяла ся думка заповіту поховати на могилі, „щоб лани широкополі і Дніпро і кручі було видно.“ Могила Шевченка здалека робить таке саме вражіння, як сей рисунок.

З побутових малюнків видно, що й в живописі Шевченка займали ті-ж думки, що і в поезії. „Сама собі господиня в хаті“ найкраще се показує. Доля тих, що їх „посилає мати на цілу ніч заробляти“, і тут звертає увагу автора й глядачів. І тут, як і в „Катерині“, картини Шевченка не тільки ілюструють його поезії, але й доповнюють їх. На обох сих картинах відбився вплив Брюлова й Рембрандта, але видно й те, що автор йде далі й мислить глибше й живіше, ніж його вчителі.

В історичних картинах Шевченко спинається на найяскравіших моментах нашої історії. „Дари в Чигирині“ — се підкреслення слави й величі України супроти сусідів. Московські, польські й турецькі послы з дарами приходять до гетьмана України на поклон. В сій картині помітний ще романтизм, через котрий Шевченко швидко перейшов від Брюловського клясицизму до реалізму. Романтизм єсть і в релігійних малюнках Шевченка, але в „Смерти Христа“ передчуваєть ся вже прийдущий Ге з його ультра-реалістичним Розп'яттем. Нероздільно та гармонійно злилися роман-

Катерина. Олійними фарбами. 1842.
Музей Тарновського.

тизм з реалізмом і в „Притчі про блудного сина“ — серії з 8 картин (мало бути 12) — найулюбленішим творі Шевченка. „Карою шпіцрутенами“ він ще перед Л. Толстим підніс палкий протест проти сього страшного звірства. А в „Товаришах неволі“ був передтечею „Мертвого Дому“ Достоєвського.

Не можна не згадати й Шевченкових ілюстрацій, напр. до „Історії Суворова“ Полевого. Рисунок „Пугачов перед Суворовим“ вибирає цікавий момент, як Пугачова садовлять у клітку, щоб вести до Москви. Ватажок народньої „вольниці“ й офіцер Катерини стоять тут один проти другого і може проти волі автора історії ілюстратор самими примітивними засобами показує, на чиїм боці народ та народні симпатії по кривавій розправі, усмиренню бунту.

А „Знахор“ з повісти Квітки дає чудову фігуру до слів: „Хто-б не йшов, хоч за самим потрібним ділом, побачивши Дядюшку Радивоновича, якби далеко він ні був, навіть в лютий мороз, чи то хлопчик, чи лисий дід, всі поспішають

зняти шапку, зарані зходять зі стежки, по якій іде знахор, швидко дивлять ся, як він підходить і коли він до них наблизить ся, віддають йому поклін, що вже й не можна низше, і з нетерпінням сподівають ся до себе уваги.“

Ми не збирали ся давати характеристики малярської творчости Шевченка. Сподіваємо ся все-ж, що читачі з наведених образків побачать, як широко сягала вона, зацікавлять ся нею, звернуть ся до книжки і статей Новицького, статей Антоновича, Широцького й інших (в „Літ. Наук. В.,“ „Дзвоні“, „Української Жизни“), щоб хоч трохи ближе познайти ся з сею стороною творчости нашого поета, яка чимало чого виянить їм і в поетичній творчости його та зробить Шевченка ще ближчим, ще дорожшим. Ближша й глибша знайомість з діяльністю й творчістю Шевченка спонукуватиме кожного Українця до безнастанної праці на всіх полях творчости й за найбільш несприятливих умов та обставин.

С.

Ясні дні в життю Тараса Шевченка.

Життє людей, котрі звикли мислити, котрі своєю духовою кебетою, своїм моральним хистом стоять вище звичайного натовпу, коли не скрізь по світах, так принаймні в нас на Україні, — є ніщо більш, як суцільна хмара тяжких, непросвітних обставин. Життє таких видатніших людей се низка днів, повних, духових та моральних, а часто-густо й матеріальних страждань за інших і по вині інших. Українця-мисленника, Українця, що несприжмуреними очима дивить ся на минуле й сучасне свого рідного краю, такого Українця, скоро тільки він не себелюб, здасть ся, сама доля присудила на злидні, недостачі, на скорботи, на страждання. Однак-ж і на нашій зневоленій, але прекрасній землі не багацько можна вказати таких людей, в яких уся сума життєвого шляху склала ся отак-от, як у Шевченка, майже чисто з самих лишень темрявих днів, з самого лишень суму, з самих лишень страждань. Майже суцільна неволя, трохи що не повна недостача волі та світа, довжезна низка грубіанського насильства й утисків і гнобительства, що причавлюють людський дух і мисли: матеріальне убожество, недостача дружньої запопадливости та гірка самотність — от ті елементи, що, згустивши ся в одну хмару, тьмили увесь життєвий шлях поета та тьмили такою темрявою, що зза неї ледви і то ряди-в-годи можна було на якусь часину пробити ся світлому промінню жизнерадісної години. Коли траплялось, що кільком людям гуманним і освіченим поталанило своїми благородними заходами прояснити життєвий обрій поета й викликати на той обрій яку ясну зорю, так вороги світа та волі, прибічники темряви і неволі пильнували швидше затьмити ту зорю і знов охмарили всіма сторонами життє поета . . .

Недовгий був вік великого поета України, — рівно сорок і сім років. А чи зберемо ми з отсих 47 літ — хоча 47 таких днів, щоб можна було сказати, що вони в життю Шевченка були днями ясними, неохмареними тугою?

Знаємо, що Шевченко родив ся 25 лютого 1814 р., а з кріпацької неволі викуплено його 28 квітня 1838 р. Відаємо, що по доносу студента Олексія Петрова взято Шевченка в арешт у Києві 5 квітня 1847 р. і до 1 червня того року, доки вирядили його відповідно конфірмації царя Ми-

коли І звичайним жовніром на заслання, поет сидів у тюрмі в Петербурзі. З заслання випустили Шевченка 2 (14) серпня 1857 р. Виходить, що більш ніж дві третини свого віку (34 роки і 8 місяців) наш поет жадної людської волі не зазнав; за увесь отсей час його неволили кріпацтво, острог, каземат та тяжка служба жовніра. Отся неволя проковтнула найліпші літа його віку: дитинний і парубочий вік заїло кріпацтво, найліпший вік письменника, коли талант його почав розростати ся на певнім ґрунті широкого світогляду, задушила військова казарма та муштра.

Виходить, що з усього життя Шевченка на той вік, який можна назвати віком людини ніби-то вольної, припадає тільки 12 років і 4 місяці; але й звіділь треба дещо викинути. З часу визволення з казарми й до самої смерти наш поет перебував під найпильнішим доглядом поліції і на те, щоб виїхати напр. на Україну, треба було йому питати дозволу. Се така воля, що, як справедливо мовив сам поет, „наче собака на припоні.“ І дійсно: ледви поет в літі 1859 р. прибув в рідну Київщину, ісправник Табачніков узяв його в арешт і знов мусів поет перебувати в арешті трохи не цілих два тижні.

Опріч неволення доглядом були ще гірші умови, що густо охмарювали Шевченкове життє після заслання. Десятилітня казарма та муштра чисто зруйнувала здоровле поета. Обставини казарменного життя поет злегенька намалював у своїх листах до приятелів: „Живу я — писав він до Козачковського — життєм прилюдним, сиріч в казармі, муштрую ся що дня. хожу в караул“; а „в казармі тій — читаємо в листі поета до княжни Репніної — галас, крик, балалайка, товариші-жовніри після муштри оповідають: кого на муштрі били, кого обіцяли бити.“ В другім листі до Козачковського поет додав: „Я злидарь не тільки матеріально, але й душею і серцем: шостий рік не пишу, не читаю, не маюю . . . А колиб ти бачив, між яким я людом верчу ся: я у них в кулапі сижу; давлять, без милосердя давлять; а я повинен ще й кланяти ся, а то роздавлять, як ту вошу нігтем.“

Довгого треба-б часу на те, щоб згуртувати всі лихі умови тяжкого життя на заслання, що десять років руйну-

вали та зруйнували Шевченкове здоров'я. Досить сказати, що моральна атмосфера не тільки в казармі, але й по квартирах офіцерів була така, що приневолювала Шевченка пити горілку. На доказ згадаймо собі хоч один епізод з життя в Новопетровськiм форті. 17 (29) червня 1857 р. (значить, коли вже наш поет одержав був амністію й тільки тому був ще в форті, що приказ про амністію загаєв ся в Петербурзі) у вечері проходив Шевченко повз офіцерський флігель; тут у квартирі інженера Кампіані піячила тоді саме компанія офіцерів. Кампіані, углядивши Шевченка, став тягти його до гурту; а коли поет не згодив ся піячити, звелів закинути його в арешт і на другий день подав донос, що „рядовой Шевченко сдѣлалъ ему оскорбленіе матерними словами“. Від сїєї напасти мусів Шевченко відкупити ся, поставивши Кампіані й його товаришам четвертину відра горілки... Коментарів до сього яскраво характеристичного факту не треба.

Одно слово: з усього Шевченкового віку не зостаєт ся й дев'яти років таких, щоб вони не були охмарені густою тучею судіальної неволі, темряви та тяжких утисків. Та й за ті дев'ять років (22 квітня 1838 р. до 5 квітня 1847 р.) доводило ся Шевченкови часто зазнати журби-туги; але се були скорботи не особисті, се була туга горожанина-патріота. Він тужив за долею рідного народу; журился над його безправем і неволею; він страждав тому, що його рідна Неня-Україна, „обідрана сиротою понад Дніпром плаче“; він оплакував неволю та злидні й хати та саклі; він сумував, що „від Молдавана аж до Фінна на всіх язиках все мовчить“. Глибоку рану в серці поета точила ще й доля Славян і всесвітня неправда.

*Крутом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить...*

Але, кажу я, отєї сльози, страждання були слізки мисленника, скорботами горожанина, стражданнями патріота. Такими слізми не всім дано плакати; але без таких сліз нічим иншим не змити, не знівечити неправди й неволі; се сльози волі та братолюбія! На такі сльози багаті тільки видатніші люде!

Пошукаймо одначе в тридцяти восьми роках кріпацького, жовнірського і піддоглядного життя нашого поета, чи не знайдемо там хоч декількох таких днів, які можна б було по правді по щирій назвати днями ясними, неохмареними?

Підчас найліпшого віку людини, віку дитинного, безжурного, не відаємо в Шевченка ніже єдиного ясного дня. Був тільки в його короткий яєний промінь, коли його — девятилітню дитину — поцілувала кохана його „Оксана кучерява“. З того поцілунку Тарасови.

„Неначе сонце засіяло...“

Але-ж то був промінь: мигнув він у щілину темного льоху та зник і знов лишила ся тьма і тьма.

Парубочий вік Шевченка починаєт ся ще гіршою темрявою та неволею в панській прихожій. Епізод 6 (18) грудня й тепер нам, дарма що ми відійшли від його більш ніж на 60 років,* наче обценьками здавлює серце. За увесє

парубочий вік Шевченка до викупу його з кріпацтва ледви можна намітити три дні такі, які можна вважати, коли не зовсім ясними, так хоч неохмареними. Першим таким днем, на мою гадку, можна вважати той день, коли Тарас довідав ся, що його люблениця, чорноброва Дуня Гапковська, кохає його. Раювання коханням стояли одначе не довго. Небавом Шевченків пан Енгельгардт віддав його в науку до маляра Ширяєва, до чоловіка темного, суворого, з вдачею деспотичною. У Ширяєва Шевченко перекалатав майже шість років. Переходячи через Літній Сад, він спинав ся тут інколи біля статуї, щоб змалювати собі ту чи иншу. В один з таких сеансів він зустрів ся і спізнав ся з Сошенком. День отєї знайомости можна брати як другий яєний день у життю поета. З того дня мигають інколи соняшним промінням години знайомости та привитання нашого поета такими гуманними людьми, як Венеціанов, Брюлов, Жуковський, Гребінка. Отєї благородні люде стали про Шевченка світочами, що розігнали над його головою густу хмару кріпацької неволі й день 22 квітня 1838 р. зробили для його дійсне яєним днем. І от на 24 роки поетового віку маємо ледви три яєні дні. Небагацько. Яка безкрая радість перейняла, пронизала всього Шевченка, коли він прийняв з рук Жуковського, чи може Брюлова відпускну, себто акт визволення з кріпацтва; як глибоко ті радічі захопили його душу, відаємо з уст Сошенка: „Я — каже Сошенко — сидів у себе в квартирі і малював „чотирьох євангелистів“. Вікно з моєї хати було в рівень з пішоходом і стояло відчиненим. Аж ось влітає у вікно Шевченко, перекидає євангелиста Луку, кидаєт ся до мене на шию та гукає: „воля, воля!“ — „Чи не збожеволів ти, Тарасе?“ спитав ся Сошенко. А Тарас підкакує та гукає: „воля, воля!“ Нарешті обидва вони заплакали наче діти.

Неменш може радів Тарас і в той день, коли з брудного горища темного маляра Ширяєва він перейшов у майстерню славного артиста Брюлова. „Сам тепер не йому віри — згадує Шевченко про той час — а дійсне було так: я нікчемний мурза з брудного горища перелетів у чарівні залі академії красних штук. Що-ж я робив в сiм храмі? Я писав тоді українські вірші, що потім такою тяжкою вагою впали на мою вбогу душу. Перед дивними творами Брюлова я леліав тоді в своїм серці сліпого кобзаря та своїх кровопийних гайдамаків. В його (Брюлова) зграбно розкішній майстерні, наче в палкім, дикім степу наддніпрянським мигали передо мною тіни наших горопашних гетьманів. Перед мене стелив ся, розстилав ся степ, засіяний могилами; передо мною пишала ся моя прекрасна, моя бідоласна Україна в усій своїй непорочній, мелянхолійній красі і я не спроможен був відорвати своїх духових очей від отєї рідної, чарівної краси. Призвання і більш нічого. Але-ж чудне одначе отсе всемогутнє призвання! Я добре розумів, що малярство моя сподівана професія, мій насущний хліб, а проте писав вірші. Замість того, щоб стежити глибокі таємности малярської штуки, та ще під кермою такого безсмертного вчителя, як Брюлов, я творив вірші, за котрі ніхто мені й шага не заплатив, котрі позбавили мене волі й котрі, не вважаючи на всемогутню нелюдську заборону, я все-таки komponую нишком (на засланні) і навіть часом міркую, щоб надрукувати (звісно не з власним іменем) отсїх моїх худосилих і плачливих дітей. Справді чудне отсе невпинне призвання“ (Дневник, 1 липня 1857 р.).

* Статю передруковуємо з „Літ. Наук. Вістн.“ 1898 р., кн. 2. Ред.

Дійсне всемогутня сила, сила призначення поборолла силу свідомого спрямовання до маларства, як до насущного хліба. „Божественний глагол“, торкнувши чутке ухо поета, збудивши його музу, велів їй „глаголомъ жечь (палити) сердца людей“ і та муза — муза цілого зневоленого, зрабованого народу, з'явивши ся людям уперше в образі „Кобзаря“ 1840 р., не переставала аж до 26 лютого 1861 р. „неложними устами“ промовляти до людей, найпаче до приспаних Українців нове „огненне слово“ яко благовість до праці й роботи на ниві знищення темноти, неправди й неволі.

Ото-ж вихід „Кобзаря“ — річ певна став ся четвертим ясним днем на віку нашого страдальника-поета. Але-ж певна річ і те, що сей день, наче той перший день сонячний молоді весни, був недовгим: вкоротило й охмарило його чудне (про нас тепер навіть смішне) ворогованне та глузованне з українського слова із „Кобзаря“ — „братской“ критики. Темнота, вузкоглядність, нерозумінне Шевченкових творів і разом з тим убоління критиків, що Шевченко в своїх творах „уродуетъ мысль и русскій языкъ, поддѣльваеясь подъ хохлацкій ладъ“ — викликають сьогодні в нас єдине жаль, глибокий жаль за низькоокість тих критиків; але Шевченка критика їх вразила і вразила глибоко, доки з природженим йому національно-демократичним почуттем не з'єднала ся повна гармонія свідомости розуму і він зрозумів, що глум і ганьба критиків становлять йому славу. „Нехай я буду і мужичий поет, аби поет“ — писав він 1842 р. до Тарновського.

Час 1845 і 1846 рр. становлять у життю поета України ту епоху, коли великий талант його дійшов до найбільшої висшини свого розвитку, того розвитку, до якого люде дали йому дійти, але не того, до якого він при інших умовах, не зазнаючи тюрми й десятилітнього заслання, — спроможен був досягти.

От під сей час помічаємо в життю Шевченка один такий день, коли на душі в його — певна річ — було ясно, тихо, годинно, коли ясні надії на своїх неокрасних крилах ширяли з ним у високій сфері громадського й національного добра.

Відомо, що Шевченко давав і давав зовсім правдиво велику вагу вихованню артистичного смаку серед молодіжи. Знаємо, що він пильнував стати професором живописі при київській університеті. Завдяки старанню княжни Репніної йому в сім разі поталанило й незадовго до арешту міністер освіти затвердив був його „учителемъ рисованія“. Гадки артиста-поета сягали далі: він марив про академію красних штук у столиці України, у Києві. Але тямив добре й потребу поїхати йому за границю, щоб там більш розвинути свій артистичний талант. Та на поїздку не доставало йому коштів. На Кулішевім весіллі „молода княгиня“ (О. Кулішиха) постановила собі своє віно повернути на кошти для поїздки Шевченка за границю на три роки. З невимовним захватом прийняв Шевченко таку прираду „княгині“.

Се було 27 січня 1847 р. й се був певне пятий ясний день у життю Шевченка.

Таким чином поет стояв тоді на порозі під дверми свого сподіваного ясного шостого дня, стояв під дверми загарливо пожаданого храму; але тоді й поглумила ся лиха доля: вона потай людей поставила біля тих дверей свого Арґуса в особі студента Олексія Петрова, що своїм до-

носом на віки замурував Шевченкови двері до сподіваного храму.

Даремна річ шукати ясних днів у життю Шевченка від часу арешту 5 квітня 1847 р. до часу визволення його з „казарми смердячої“ 2 серпня 1857 р. Усі оті три тисячі сім сотень сімдесять і чотири дні були тяжко темними днями, повними страждань для поета. Тільки інколи і то вже під кінець заслання трапляли ся такі дні, що часом мигав ясний промінь, але тільки промінь, що мигав і зникав; але на сім промінні ми не будемо спиняти ся.

Коли день виїзду Шевченка 2 серпня 1857 з Новопетровського форту можна назвати ясним, радісним днем, то отсе й буде шостий ясний день у пережитих до того часу поетом сорок трьох і пів року свого віку.

Години приїзду Шевченка з заслання в Петербург, перше побаченне його з Лазаревським, з родиною гр. Толстих, обід у Толстих 12 квітня, здають ся з першого погляду такими, що їх можна-б уважати за години, коли не за дні, ясні, радісні в життю поета. Відомо, що родина гр. Ф. Толстого „з замираннем серця ждала поета і от прийшов він з довгою сивою бородою, з добродушною усмішкою, з очима повними любови і сліз“. „В життю моему ніхто мене і я нікого — каже поет — не зустрічав так сердешно, так радісно, як зустріли ся ми з моєю святою заступницею і з графом Федором Петровичем. Багацько хотів я їм висловити і нічого не висловив“; а доня гр. Толстих, Катерина Федоровна, додає, що поет в ту годину тільки й говорив: „Серденька мої! Други мої! Рідні мої! Усі цілували ся, усі плакали, усі говорили разом“.

Обід 12 квітня, промови, найпаче промова Старова — були великим, вповні заслуженим пошанованнем і учтою поета, що „своїми стражданнями піддержав святу віру в те, що дійсне моральної природи чоловіка неспроможні побороти жадні лихі обставини“. Але на те, щоб по правді покласти ціну отсим дійсне високим моментам, будемо памятати, що то були тільки моменти, що Шевченко був усе ще невольником поліції й нарешті, що „здоровле його тоді було вже чисто покалічене засланням“.

Та нехай, будемо вважати день побачення його з Толстими по приїзді в Петербург як день ясний, то й тоді побачимо, що з 47-літнього поетового віку було в його ледви сім ясних днів; усі останні безрадісні, хмарні, тяжкі. Але тим яснійш і виразнійш на сім темнім життєвім фоні виділяеть ся перед нашими очима величя моральна постать великого Українця-патріота, великого національно-народного поета, великого страдальника за нарід, великого апостола людської правди, волі й любови.

Чого-чого не перетерпів, якого тільки лиха не зазнав Шевченко; але „всі приниження, всі наруги пройшли — каже поет, ніби не чепляючи мене. — Найменшого сліду не лишили вони по собі. Кажуть, що досвід є найліпший наш учитель. Але гіркий досвід пройшов повз мене невидимкою. Мені здаєть ся, що я точнісенько той самий, який був і десять літ назад (1847 р. до заслання). В моїй духово-моральній істоті не перемінила ся ніже єдина риса. І я з глибини серця дякую моему всемогутньому Создателеви, що Він не дав жахливому досвіду зачепити своїми залізними пазурами моїх переконань, моїх ясних вірувань. Децо прояснило ся, покруглішало, набрало ся більш природного

розміру й виду. Але се добуток старого Сатурна, що летить собі, не хвилюючи ся, а не добуток гіркого досвіду“.

Стежачи увесь вік поета, ми отсею його наведену щирю

сповідь перед самим собою не можемо брати інакше, як за найправдивіше й найпевніше свідоцтво тієї величезної моральної сили, яку носив в собі Тарас Шевченко.

Олександр Кониський.

Голоси західно-європейських письменників про Шевченка та його твори. I.

Про Тараса Шевченка писали чужинці не багато, але те, що вони писали, деше щирим подивом до його особи та творів і признає йому визначне місце між всесвітніми письменниками. Шевченко великий не тільки в очах Українців, але і в очах тих чужих письменників (як Німці Обріст, Каверав, Францоз, Г. Адам, Вірджинія, Француз Дюран, Англійка Войніч і т. д.), що мали нагоду пізнати його життя та твори.

Перші звістки про вірші Шевченка та про його „Кобзаря“ предіставали ся на Захід Европи, коли не рахувати польської літератури, дуже скупо. За життя Шевченка Західна Европа мало що знала про його твори („Augsburger Allgemeine Zeitung“ 1847, ч. 185), або не вміла їх належно оцінити (напр. рецензент Шевченкових „Гайдамаків“ у липській журналі: *Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, 1843, I, стор. 81).

Про Шевченка заговорили щойно по його смерті. В Німців перший, хто зайняв ся Шевченком, був учитель реальної школи в Чернівцях, Георг Обріст, у Французів Е. Дюран (Durand).

Г. Обріст видав у 1870 р. в звідомленню вищої реальної школи в Чернівцях доволі широку розвідку про життя й твори Тараса Шевченка та додав до неї вибір перекладів на німецьку мову. Розвідка Обріста має заголовок: „Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien in freier Nachdichtung (Czernowitz 1870. Gedruckt bei Rudolf Eckhard. Стор. XLV + 63 + [I], 8°“), а додаток з окремим заголовком: „Dumen und Dumken des T. G. Szewczenko in freier Nachdichtung“ містить 12 перекладів з широкими річевими поясненнями, а то Гамалію, Івана Підкову, Гайдамаки (в виїмках), Лілею, Русалку, Причинну й думки: Дві тополі, Іділля, На Різдво, Тече вода, Ой, чого-ж ти почорніло, Доля.

У розвідці зазначає Обріст, що Німці замало звертали увагу на східноєвропейські літератури, а зокрема на українське письменство, яке безперечно заслугує на прихильне узгляднення і на докладну та достойну оцінку. Для того він по своїм силам порішив познайомити німецький світ з прекрасними, щиро національними віршами Шевченка, щоб сим робом заохотити німецьких істориків літератури та перекладчиків зайняти ся докладно життям і творами Шевченка. Шевченкове життя й Шевченкові твори достойні безперечно найбільшої уваги, а твори Шевченка, переложені на німецьку мову, викликали-б між Німцями правдиву сензацію. Своєрідний поетичний талант Шевченка найшов би тоді в широким кругах те заслужене признание, яким він тішить ся між своїми земляками, а якого йому годі відмовити як правдивому, оригінальному поетови.

Шевченкова поезія опираєть ся на прегарній народній поезії українського народу. „Штучну поезію Шевченка мож-

на назвати тільки сестрою народньої поезії, сестрою, що дістала краще виховання в формах, але не затратила притім ані трохи свого питомого походження, що більше, ним пишеть ся.“ „Із джерела народньої поезії черпав Шевченко свої найкращі, найсильніші й найніжніші пісні, які переважно не дадуть ся навіть відрізнити від народніх і дишуть тієюж самою первісною наївністю та здоровою природністю, що надають народній пісні таку велику вартість і таку свіжу принаду. Поетів, що вміли-б надати своїм творам тон і закраску правдивої народньої поезії, бувало завжди небагато. То були великі поети. Шевченко знав сю штуку, але дійшов до неї в тяжкій школі життя, яка вимагала великих жертв, і за те довела його до переконання, що тільки мати природа може добре потішити та що простота, природність і скромність се незмінний і найцінніший скарб.“

Зазначивши таким чином звязь творів Шевченка з народньою поезією, звертаєть ся Обріст до обговорення й оцінки української усної словесности, яку за Боденштедтом і Тальві ставить дуже високо та вважає дуже поважною, здоровою підставою для сотворення національної літератури. Потім переходить до життєписи Шевченка й оцінки його творів і підчеркує декількома наворотами його великі здібности, багату фантазію, цікавість пізнати світ і людей і витривалість у досяганню своєї цілі. Особливо підчеркує Обріст ту прикмету Шевченка, що він на волі ніколи не забув свого походження та „в кожній хвилі уймав ся за бідним, закріпощеним народом. Його молодечі спомини, — пише він — що пригадували йому тяжке ярмо недолі, під яким стогнав колишній свобідний і незалежний український народ, виринали й тепер ярко перед його очима та запалювали його до пориваючих пісень, у яких змальована в живих образах незавидна доля його земляків під Москалем. Подібно як Американець Льюнгфело у своїх „Піснях проти невірництва“ або ще перед тим Беранже в своїх „Співанках“ звертали увагу своїх земляків на нелюдськість унітання ближніх, так і Шевченко як поет ненастанно працював над освободженням низших верстов народу. І сього вже було-б досить, аби запевнити сьому благородному поетови невмирущу славу, особливо, коли зважить ся, в які конфлікти мусів він попасти з ворогами волі в тодішній Росії.“

Твори Шевченка на гадку Обріста незвичайно талановиті й багаті змістом. Із перших його творів визначаєть ся „Перебендя“ глибоким патріотизмом, „Тополя“, красою, чудовою ніжністю й надзвичайним знанням людського серця, патріотична ода „До Основ'яненка“ життям і силою. Найбільшу одначе вартість має „Катерина“, яку Обріст зачисляє до ряду віршованих селянських історій, в роді німецьких Еремії Готгельфа. „Сливе всі вони основані на понурім підкладі та дають нерідко, не переступаючи міри, страшні обжаловання вищих станів. В поезіях того роду велить нам

поет зазирати в моральну безодню, від котрої мимоволі мусимо відвертати ся. Усі суспільні хиби теперішнього російського громадянства пануючої верстви розкриває він перед нашими очима, не нарушуючи ані трохи естетичних вимогів. Здасть ся, що саме в тих соціальних віршах проявляє ся найбільша талановитість Шевченка. Вони коштовні, єї малюнки (ідлілі) природи, прегарно виконані жанрові образи, що так нагадують Льорена, а разом такі прості, невишукані, не вважаючи на тенденцію, яку положив поет в основу. Невинні й сентиментальні пісні з вигляду — вони при ближнім розгляді показують ся повними завзяття, демократичними творами. Бідолашний, занедбаний, закріпощений селянський люд, ціла інтелігентність котрого спочиває тільки в почуваннях власного серця, мусить віддавати сеї найсвятійший, неоцінений скарб людський на поталу своїм тиранам. Особливо часто трапляло ся, що бідні, недосвідчені селянські дівчата через своїх панів кидали ся в воду або йшли на дорогу злочину. Сі сумні обставини давали Шевченкови урожайний ґрунт, з якого виростили його найкращі вірші в роді „Катерини“.

„Утоплена“ визначаєть ся майстерним способом в слову, з яким Шевченко передає шелест вітру серед очерету. Відоме місце

*„Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? хто се?“*

таке гарне й так майстерно наслідуює легкий подув вітру та шелест очерету, що годі його як небудь віддати в перекладі.

„Гамалія“ на гадку Обріста, що до якої він годить ся з словами польського критика Баталії, належить до найкращих дум Шевченка й визначаєть ся рішучою мовою, живучістю образів, блискучістю й огнем.

Мистцем показуєть ся Шевченко в історичних піснях, напр. у „Тарасовій ночі“ та в „Гайдамаках“. Тут виходить наверх його малярський талант і зручне та зі смаком уложене ґрупованне образів. Його „Гайдамаки“, се високо інтересний і величний твір української літератури, повний прекрасних подробиць (епізодів).

Велику силу чуття й вислову проявляє Шевченко в творах, звернених проти Москви („Кавказ“, „Сон“ і т. д.). „В тих віршах він скидає з себе усі пута, не оглядаєть ся на ніщо й на дальші переслідування та стає в обороні свого угнетеного народу.“

„Думки“ Шевченка такі гарні, що ними тільки розкошувати ся. Але до того того треба справді гарних перекладів.

Свій огляд кінчить Обріст словами, що Шевченко — „співець усього прекрасного й доброго, величне одухотворений співець волі, співець правди та мученик за волю“.

Французький письменник Еміль Дюран у своїй статі: „Le poète nationale de la Petite Russie T. Shevtschenko („Revue des deux mondes“, 1876)“ підчеркує в першій мірі велике значінне Шевченка як національного поета та його безпосередню й тісну звязь з народом і з його поетичною творчістю.

Шевченко знаний не тільки інтелігенції, але цілому народови. „Дуже тяжко було-б найти в цілій новій історії — пише Дюран — поета, котрому неосвічений, сливе неписьменний люд віддавав би таку шану, яку звичайно віддає святим і релігійним святощам“. Могила Шевченка стала ся на Україні віддавна місцем, до якого спішить сірий люд, щоб пошанувати память покійного поета. „З першим подихом весни, коли соняшне тепло розтопить кригу, що вкривала країну, прочане на взір старих прочан сходять ся з усіх сторін до могили, щоб тут трохи побути. Посідавши на мураві, спочивають тут на сонечку, по братерськи балакаючи з собою, та кождий по черзі співає на свій лад найкращі думки поета, пригравуючи на бандури“.

Шевченко для Українців наче святий. „Українці почувують потребу зійти ся до купи й до єдинства мови долучити друге, не менш ідеальне єдинство, а се всіми пошановане імя“. Двоє коханців хиба не почувують ся ближше одно до другого, на одну зіроньку позираючи.

Зате-ж і поезія Шевченка щиро народня. Вона коренила ся в українській кобзарській історичній поезії, що дала Шевченкови таку підставу творчости, як колишні грецькі співи Гомерови.

„Квіти поезії минулого — пише Дюран — скуплені в його памяти й розжеврілі під проміннем його генія коренили ся в плодючій ґрунті історичної кобзарської поезії та зацвітали наново жвавійше й ще з більшим блеском від старосвіцької поезії. Порівнанне конечно: се зовсім тіж таки квіти, тільки кращі, теж самісіньке натхненне, таж мова, тіж поетичні звороти, відомі й народови й кобзарям. Козацькі події, дівочькі жалі, картини з української природи, все, що було тканиною старосвіцької поезії — теж саме і в творах новітнього поета. Маючи більш геніяльності, ніж його попередники, він перевищує їх інтересом своїх оповідань і блеском малювання“.

Шевченко — геніяльний народній поет, яким сміло може повеличати ся український нарід.

З. К—я.

Месія.

Були то сумні осінні дні. Вороги завоювали край. Всюди повно було російських салдатів: і в хаті, і на подвір'ю, і на полі, і в лісі, гейби мурашки, тільки не такі жваві й роботящі. Живеш у своїй хаті, як не у своїй. Декотрі салдати тішили ся завойованим краєм і поводили ся бундючно, але багато сумувало. „Пощо мені Карпат? Що мені з Галичини? Царь і так не дасть вольности, хочби ми й цілий світ завоювали! Як царь побідить, то нас ще більше гнобитиме!“ — відказували невдоволені салдати.

Сумний осінний день заглядав крізь шибки до невеличкої селянської хати, де також зібрало ся багато салдатів на квартири. Сиділи вони кругом на лавах: одні курили люльки мовчки, задумавши ся, інші направляли свої шинелі, ще інші говорили про свої жінки, діти, про прокляті Карпати та про страшного „Германця“. Їх лица гарні, кругляві, добрячі, з мелянхолійним виразом. Настрій сумовитий, чи під впливом сірого дня, чи перед страшною смертю. Завтра виправляють їх у Карпати до бою, але якось не видно в них ані охоти, ані завзятости.

Обидва господарі сидять у кутку зажурені.

Між святими образами на стіні красується портрет Шевченка: По одній стороні Мати Божа, а по другій св. Миколай. Дивиться Шевченко на безталаних своїх дітей цілої соборної України та, здається, що плаче...

Нещасна доля кинула їх тут зпід Київа, Кавказу та Криму. Сліпе оруде московського уряду.

Мені серце стискало ся з болю. Вони „нещасні“ прийшли тут, щоб у свого рідного брата здушити останки вольного розвитку українства.

Хочу довідати ся про національну свідомість російських Українців, питаю ся салдатів і показую на портрет Шевченка:

— Чи знаєте, що то за один був Тарас Шевченко, що глядить на нас з образа сумними очима?

Салдати покинули свою роботу: ті курити, ті шити, а інші говорити, всі задивили ся в портрет Шевченка. Нараз салдат з типовим лицем Москаля зривається з свого місця та каже: „Я знаю, Тарас Шевченко то був „славний командир полка“.

На се салдати вибухли сміхом.

— Ні, він не знає — каже один салдат і показує на

Москаля з легковаженням рукою — то кацап! Тарас Шевченко був український поет і писав українські пісні.

— То ви Українець?

— Так, ми всі тут Українці, крім нього. Кацап, застиджений, похнюпив голову й не мішав ся вже до розмови.

— Чи читали ви пісні Шевченка?

— Читав, оскільки можна читати в Росії.

— Звідки ви?

— Я з Криму зпід Севастополя, я мешкаю над самим Чорним морем, я є мужиком, — і назвав своє рідне село.

— Чи в вашім селі живуть також кацапи?

— Ні, самі Українці — відповів поважно — також і в сусідніх селах скрізь коло Севастополя живуть Українці.

— Дуже мене то тішить, що всі знаєте про Тараса Шевченка.

— Ах! Тарас Шевченко, то наш месія! — закликав салдат урочисто.

— Дай, Боже, — кажу до них — щоб його дух визволив вас з московської неволі!

— Дай, Боже, — закликали салдати, бо московська неволя вже нам добре надоїла!

Е. Б.

Вісти.

× **Плян видання творів Т. Шевченка по німецьки.** Для шанування столітнього ювілею уродин Т. Шевченка мав вийти у Липську з кінцем 1914 р. двотомний збірник Шевченкових писань у німецькій перекладі під редакцією лектора німецької мови на черновецькій університеті, д-ра Гугона Гайсле (Häusle) та лектора української мови д-ра З. Кузелі. Збірка, до якої літом 1914 р. пороблено редакційні приготування, мала дати в двох невеликих томках найкращий матеріал для пізнання й повного зрозуміння творчості Шевченка, і так у першій томі крім передмови відповідну розвідку про життя й твори, бібліографію німецької літератури про Шевченка з головним узглядненням перекладів і вибір поезій, у другій томі вибір оповідань і листів та виїмки з дневника. Збірка мала бути прикрашена двома портретами Шевченка, подобиною його письма й репродукціями його декількох малюнків і рисунків.

У збірку віршів мали ввійти найкращі дотеперішні переклади, які мали бути перед друком докладно порівнані з оригіналом і справлені, оскільки розходило ся про живучих авторів, у порозумінню з перекладчиками, й цілий ряд нових перекладів, які мав приладити др. Гайсле, що для тої цілі вмисне вчив ся української мови, й декількома іншими співробітниками. Особливу вагу клало ся на таку передачу оригіналу, щоб у перекладі не затрачувала ся його краса й вірність, а заразом, щоб переклад зладжено поправною німецькою поетичною мовою та щоб він був зрозумілий чужинцеві. Для останньої цілі було в пляні додати, де потреба, короткі річеві пояснення.

На жаль війна розбила виконання роботи. З оголошенням мобілізації др. Гайсле мусів вступити до військової служби та пробуває тепер у російським полоні.

× **Читання творів Шевченка.** На вищій курсії лекторату української мови на черновецькій університеті читано й пояснювано в 1914 р. Шевченкові твори, думки, Наймичку,

Гайдамаки й Артиста, з помічним уживанням перекладів Вірджинії та Зеліба.

Зїзд представників київських кооперативів у справі збуту сільсько-господарських продуктів, що відбув ся з початком лютого, ухвалив зайняти ся організацією молочарських і яєчних спілок та спілок для випасу худоби й злучити їх в окремий центральний союз, зорганізувати кустарні кооперативи й сцентралізувати їх для спільного збуту при помочи державного банку та земських кредитових організацій у Київі. Зїзд признав важним, аби спілки були з собою в тісній звязи й щоб усе діяло ся за спільним порозумінням за посередництвом спілкових союзів, що мають старати ся і про вивіз за границю.

Ліквідаційні комісії в Росії. „Новое Время“ доносить за „Віленським Вістником“, що вже зачали функціонувати ковенська, віленська й мінська ліквідаційна комісія, що мають виплачувати належитість за знищені й реквіровані річи. Мінська ліквідаційна комісія урядує в Смоленську для келецької, радомської, холмської, петриківської, люблінської (крім повітів соколовського й сідлецького), мінської, могилівської і гродненської (повіти берестський, пружанський, кобринський і слонімський) губернії та для ковельського й володимир-волинського повіту волинської та двох повітів віленської губернії. Віленська комісія урядує в Вітебську для всіх інших місцевостей. Комісії виплачують одначе тільки 25% понесеної страти.

Йод на Україні. Недавно донесли російські часописи про нахідки йоду на українській території. Тепер подає „Придніпр. Край“, що катеринославська досвідна станція видобула за час від 14—24 січня пів пуда металічного йоду й 100 фунтів йодової тинктури і що в Одесі кінчить ся будова печей, що мають продукувати йод на більшу скалю.

Із Уманщини. Великим лихом теперішнього життя на селі являється діяльність скупщиків, число котрих дуже розмножило ся. В уманським повіті вони розкинули всюди свої сіти, і в місті і по селах, де тільки видно між людьми лихе положення, й, використовуючи обставини, а особливо зростаючу дорожню, скупують за безцінь усілякі річи, навіть нерухомости, збиваючи на тім великі гроші. В останніх часах вони використовували й використовують біду висе-

ленців, за якими йдуть хмарами. Щоби легше справити ся з нещасливими людьми, ті спекулянти беруть ся на всілякі підступи й розпускають неймовірні чутки, напр. що власти втікачам відберуть усе майно або відкуплять його за дуже малі гроші. Крім того вони використовують людську біду й купують напр. корови по 5—7 рублів за штуку, коні по 10—15 руб., півкожущки вартости 20—22 руб. за 2—3 руб., чоботи по 1—2 рублів і т. д. Через те виселенці лишають ся з часом і без свого добра, і без грошей. Для місцевої людности спекулянти вживають інших страшил (напр. що ворог скоро надійде) й набувають від неї за безцінь збіже, худобу, землю, хати і т. д. Особливо використовують вони ті родини, члени яких пішли на війну.

З російських настроїв. Кореспондент „Нового Времени“ пише в числі з 10 лютого: „Розмови про війну відступили на другий план. Чи вони надокучили, чи набридли, не знаємо того. І в столицях і на провінції говорять найбільше про добрі заробітки. Сі два явища стали очевидно загально-російськими. Я записав декілька влучних виразів, що означають напрям народної думки й настрою народу, які звучать: „Грабуй і багатій!“, „Не збагатієш тепер, ніколи не збагатієш“, „Тепер тільки дурень не робить капіталу“. І дійсно всі порозумнішали, всі старають ся збагатіти, всі захоплені гонитвою за великим заробітком, за добрим зиском.“

А в „Руск-ім Слов-і“ відомий російський письменник Данченко пише: „Країна замучена й ограблена, щоб розпудні сотворіння могли тягати на своїй шкірі підлі бриліанти, щоб учорашні голодні льокаї могли напивати ся шампаном і жерти за раз стільки, що за се можна було б зладити санітарний поїзд. У Петербурзі й Москві є тепер сезон якихось п'яних собачих весіль, де блишучі бриліантами й обнаженим тілом проститутки марнують останні сили полишеної тут молоді“.

Стан спілок у з'яківському повіті, полтавської губернії. Кооперативний рух прибрав у з'яківському повіті доволі широкі розміри. Так існує тепер у повіті 20 споживних спілок, 16 кредитових і 13 господарських, які дістають підпомоги від земства. Крім того повстало там в останніх часах кільканадцять спілок для збуту молока, яєць і господарських машин, а також окремі спілки домашнього промислу. Пристосовуючи ся до хвилі, спілки торгують збіжем, залізом, господарськими машинами то що й причинають ся значно до управильнення й пониження торгових цін.

Російські залізничні порядки. Член Державної Думи Ярмолевич звернув ся до міністра залізниць А. Трепова з жалобою на те, що залізниця затратила цілий маєток реальної школи й жіночої гімназії в Рівнім, висланий з станції Рівне до Ромна лівано-роменської залізниці ще в серпні минулого року. Посилка дотепер не прийшла до Ромна і не знайти, де знаходиться. Ніякі пошукування не помагають. Через те обі школи дотепер не могли уладити ся й зачати науки. Міністер Трепов розпорядив телеграфічно далі шукати за затраченим ладунком.

Незадоволення війною на Україні. Як повідомляє „Полтавський День“, уряд розіслав земським начальникам циркуляр, у котрім між иншим зазначає, що теперішня довга війна вимагає від населення необхідних величезних жертв. Для людей, які мають якийсь рівень розвитку й освіти, такі наслідки світової війни зовсім зрозумілі, а почуття обовязку й патріотизму примушують їх зносити ці тяжкі обетавини, щоб досягнути успіх у війні. Але трапляєть ся, що серед населення ті чи інші розпорядки уряду, спричинені потребами воєнного часу, викликають незадоволення, а навіть нарікання. З огляду на теперішні події такого настрою в ніякім разі не можна допустити й обовязок урядів, які стоять найближше до сільського населення, не допускати до нього й не давати йому можливости показувати ся. Разом з тим місцеві уряди мусять дбати про піднесення патріотизму серед населення.

Гадаємо, що коли земські начальники, неависні для сільського населення, почнуть розвивати російський патріотизм серед українського селянства, досягнуть тим хіба зовсім трививні наслідки.

Людність Одеси. Із статистичних дат, які принесла воєнна перепись в Одесі, виходить, що місто мало без військової залоги 504.605 людности, з того 226.852 мушчин (45%) і 277.753 жінок (55%). Особливо замітний убюток мушчин, яких в Одесі завжди було більше ніж жінок. В 1899 р. напр. на 327.725 душ людности без війська було 165.642 мушчин (51%) і 162.083 жінок, себто (49%). Се один із наслідків війни, так само, як і значне число порожніх-мешкань, 14.775 на загальне число 112.775.

Е. Шольп. У Києві помер член першої Думи та співредактор „Кіевск-ої Мыслї“, Е. Шольп, що був між иншим основателем української комісії в комітеті конституційно-демократичної партії першої Думи й постійно реферував про українські справи на партійних конференціях і з'їздах. Покійний дуже щиро відносив ся до українського питання й жив у близьких зносинах з українською суспільністю. На похоронах небіщика, що відбули ся дня 24 січня, промовляв по українськи від української інтелігенції д. Прокопович, висловлюючи між иншим надію, що товариші покійного підуть по тій самій дорозі повного признання ваги національному питанню. Українське громадянство зложило на могилу вінок з надписом: „Невтомному й певному спілникови на громадській роботі“.

Осушення болот у полтавській губернії. На останніх губернських земських зборах, що відбули ся в лютім, рішено далі осушувати болота в полтавській губернії, щоб побільшити обшир землі, придатної до ужитку. Дотепер уже прибуло через осушення 20.000 десятин управної землі. Постановлено також приступити до виробу торфу, якого дуже багато на Україні, як се виходить із реферату М. Орішко-Чаповського (Про торфові і буровуглеві засоби України), виголошеного недавно на кийвському з'їзді в справі використання торфяного багатства України.

Кінематограф на селі. Кооперативна спілка в селі Вязівці, черкаського повіту, завела своїм коштом кінематограф, до котрого радо ходять місцеві селяне на шкоду-явним і тайним шинкам. У кінематографі не виставляєть ся звичайної „кінової“ програми, а показуєть ся образи наукового-просвітного змісту, з географії, історії, природознавства й т. ин.

Кріза між кийвськими націоналістами. Відомий чорносотенець А. Савенко виступив з редакції „Кіевлянина“ після 17-літнього співробітництва, зложивши заяву, що партія правих показала ся в часі війни антипатріотичною й антидержавною й що він стоїть за об'єднанням усіх поступових елементів держави, щоб добити ся побіди над ворогом і вести корисну роботу в Росії також і після війни. Чорносотенці для Савенка замало національні.

Збільшення кари на російських дезертирів. На пропозицію зборів головних воєнних і воєнно-морських судів з 25 січня 1916 р. побільшив царь значно кари за втечу з фронту до ворога, за змови й агітацію в сїм напрямі, за навмисне калічення себе й т. ин., при чім за деякі з сих злочинів призначуєть ся смертну кару й довічну каторгу.

Діяльність київського відділу Тетянинського комітету.
Дня 27 січня с. р. відбули ся в Києві святочні збори Тетянинського комітету, на яких зложено звіт про діяльність центрального відділу й його київського відділу. Тетянинський комітет, що має тепер 54 губернських відділів, був спершу одинокою державною організацією несення помочи потерпілій людині й ційно законом з 30 серпня ст. ст. 1915 р. віддано справу несення матеріальної помочи міністерству внутрішніх справ. Не вважаючи на те, Тетянинський комітет не зменшив своєї діяльності й видатків, які виносили в серпні 2,677.307 карб., у вересні 5,779.689 карб., у жовтні 4,021.807 карб., у листопаді 3,292.720 карб., у грудні 3,471.158 карб., а загалом 21,563.628 карбованців. Головна увага звертав комітет на справу помочи дітям улаштуванням діточих захистів, на справу помочи шкільній молодіжці й на забезпечування втікачів одіжкою.

Київський відділ повстав доволі пізно, бо з початку війни не було його потреба. Суспільність на власну руку займала ся хвилими потребами дня. Так напр., аби прийти з помічю Польщі, зорганізовано комітет „Київ-Польщі“, який у короткім часі зібрав 147.168 карбованців. Першими втікачами з західних, польських провінцій, займали ся національні, польські й жидівські організації, для нечисленних Москалів і Українців, що з кінцем 1914 та з початком 1915 р. прибули до Києва, зложено захист при Михайлівським монастирі.

Однак доривочної помочи стало скоро замало й се дало привід до засновання окремого відділу Тетянинського комітету. Його потреба стала дуже пекучою, коли з весною 1915 р. зачала до Києва напливати велика хвиля виселенців і втікачів із Галичини, Холмщини, Волині, Поділля й Бессарабії. Тоді й зачала ся ширша діяльність комітету, що взяв на себе поміч для Києва, лишаючи поміч для губерній земському й городському Союзови.

Головна хвиля виселенців йшла через стацію Київ-товаровий і тут відкрив Комітет харчівний пункт, в яким харчувало ся нараз по 15.000 осіб денно. Для тих збігців, що прибували Дніпром, зложив Комітет харчівні в київських пристанях, а також у Трипілю, Прохорівці й Бужині.

Між збігцями найбільше лихо терпіли діти, що приїздили до Києва в вельми нужденнім виді, дуже часто без батьків і опіки. Для них зорганізував Комітет у порозумінню з місцевим фрейдльським товариством і лігою оборони дітей окремі захоронки й захисти.

Щоб зарадити переповненню місцевих шпиталів наслідком поширення епідемічних недуг між виселенцями, відкрив комітет у Києві шпиталі для дорослих на 200 ліжок і для дітей на 35 ліжок. Для членів родини, що сходили ся з недужими, улажено в контрактівім домі ізоляційне приміщення на 1000 осіб, а для переходових збігців захист на 800 осіб у будинку касарні бесарабського полку й на 350 осіб при Михайлівським монастирі.

Дуже пекуча була справа забезпечення збігців білем і одіжкою. Тому, що не можна було в Києві купити стільки біля й одіжки, уладив комітет збірку, що дала 3.400 карб. грішми й 50.000 штук уселяких річей. Крім того відкрив власні робітні, про що свого часу згадувало ся в „Вістнику“.

Коли число збігців осеню зменшило ся, звернув комітет більшу увагу на місцевих київських збігців, яким допомагав білем, одіжкою, лікарською опікою і т. д. Допомагав також виселеним урядникам і робив заходи коло організації сталого захисту для осиротілих дітей.

Помічю Тетянинського комітету користують ся збігці усіх народностей, однак головна допомога дістаєть ся Москалям і Українцям із Росії, бо Поляками, галицькими Українцями, Жидами й Лотишами займають ся окремі, національні організації. Із загального числа збігців, що користували ся помічю Комітету, було 77.86% православних, 14.49% римо-католиків, 1.74% Жидів і 5.91% інших віросповідань.

Від початку своєї діяльності, від 1 жовтня ст. ст. 1914 р. до 1 січня 1916, видав київський відділ 813.852 карб. 95 коп. на підпомоги національним організаціям і мав загалом 871.837 карб. 75 коп. загального розходу. З того пішло 180.540 карб. на харчові стації, 124.904 карб. на за-помоги збігцям, 107.639 карб. на медичну поміч, 25.995 карб. на одіж і біле, 22.512 карб. на приміщення збігців, 11.222 карб. на педагогічні курси і т. д.

Київський відділ опікував ся в Києві з середніми школами й 5 народніми школами для дітей збігців. В усіх тих школах учить ся 1.335 дітей. Під опікою київського відділу находить ся 30 діточих захистів, в яких приміщено 1.370 дітей. В інформаційнім бюрі вплинуло 11.331 записок і 6.700 адрес осіб, що шукають коло 20.000 людей.

Із інших статистичних даних годить ся ще згадати, що в харчових стаціях харчувало ся від 1 серпня 1915 р. до 1 січня 1916 р. 1,013.107 осіб,

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьма малюнками календарь „Союзу визволення України“, понад 20 аркушів друку. Се пам'яткова книжка для кожного щирою Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В ній знайде читач цілий ряд цікавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наме минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Ленкий, На новім порозі, Проф. В. Сімович, Шевченків заповіт, Др. А. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. В. Ленкий, Кінець української волі, Др. А. Цегельський, Самостійна Україна, Йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка географія), С. Кузик, Потреба самостійності України з економічного погляду, Проф. В. Ленкий, Погляд на укр. літературу, Проф. В. Сімович, Короткий огляд укр. літератури, Др. В. Левуцький, Українці в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. предствництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Січові Стрільці, Ів. Чупрей, Січовий рух, Проф. Боберський, Сокільський рух, Др. І. Крип'якевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест, Вол. Темницький, Огляд світової війни і ин.

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначніших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 50 сот. без пересилки.

Купуйте отсі дешеві видання „Союзу визволення України“:

Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск I. і II. Відень, 1915. Ціна кожного вип. брош. 1 кор., в справі 1 кор. 40 сот.

Відомости про російську Україну (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союз визволення України“. Ціна 15 сот.

Сім Пісень. Гостинець для українських воликів від „Союзу визволення України“ (з нотами). Ціна 20 сот.

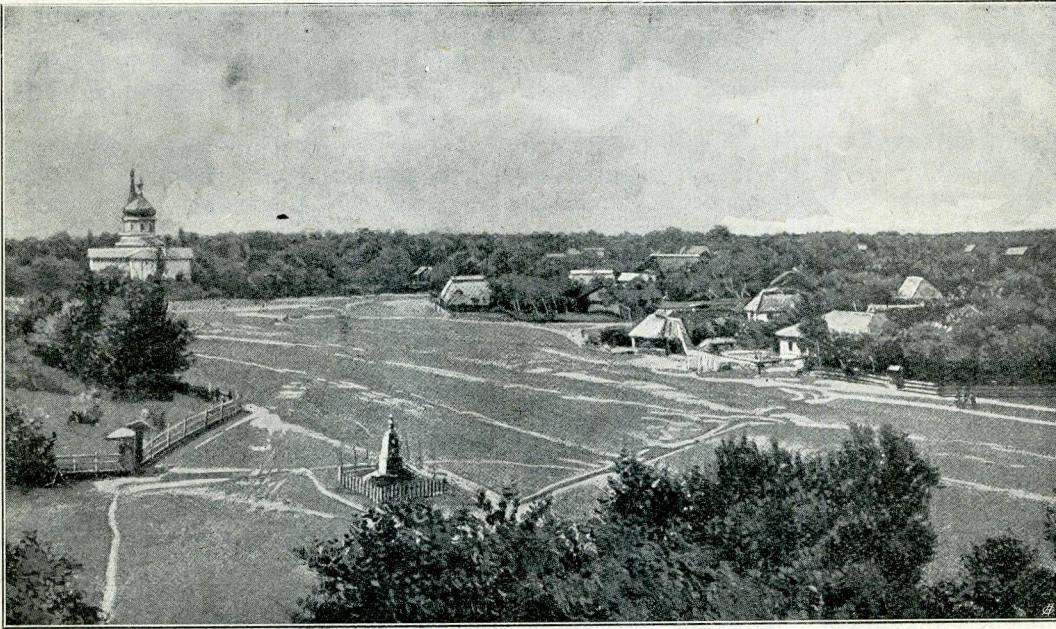
Краснов. Що тепер дієть ся в Росії? Відень, 1916. Ціна 10 сот.

Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Ціна 50 сот.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Відень, 1915. Ціна 20 сот.

Українські колядки. Треге видання. Відень, 1916. Ціна 20 сот.

Всі видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Гроші просять ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

Село Кирилівка, де провів свої дитячі літа Т. Шевченко.

Накладом „Союза визволення України“ вийшла велика книга д-ра Степана Рудницького, проф. університету у Львові, п. з.

UKRAINA, LAND UND VOLK

(Україна, край і нарід).

Се перший більший твір в німецькій мові, що займаєть ся Україною, значить цілим полуднем східної Європи, та гарно вповнює прогалину, яка була досі в науці географії. Книжка повинна найти ся в руках кожного інтелігентного Українця.

Її зміст такий: Україна як географічна одиниця. I кн. Фізична географія. Положення й великість. Чорне море й його побережа. Загальний огляд будови поверхні України. Українські верховини. Українські височини. Українські низи. Ріки й річки України. Український клімат. Ростинний і звіриний світ України. II кн. Антропогеографія. Етнографічні границі України. Число й розміщення Українців по їх землі. Український народ як антропогеографічна одиниця. Загальні замітки. Антропологічні прикмети Українців. Українська мова. Історично-політичні традиції та змагання Українців. Українська культура. Взаємини між землею й народом України. Економічно-географічний огляд України. Ловецтво й рибальство. Лісове господарство. Хліборобство. Садівництво й городництво. Скотарство. Мінеральні багатства. Промисл. Торговля й комунікація. Области та селитьби України. Список важнійшої літератури та докладний показчик імен і річей.

До книжки додано 6 карт: поглядову фізичну карту України 1:5000000, геологічну, тектонічно-морфологічну, кліматичну, ростинно-географічну й етнографічну карту східної Європи 1:10000000.

Закликають книжку 40 образків, що представляють краєвиди й народні типи України.

Виданне дуже гарне та старанне. Карти й образки виконані вповні бездоганно. Ціна в порівнянні до величезних коштів накладу невисока: 10 кор. за брошурований примірник, а 12 К за примірник у гарній синій оправі з золотими витисками.

Взорець образка з альбуму:

UKRAINA. Land und Volk.

Україна. Край і нарід.

40 образків з німецької книжки „Ukraina“ д-ра Степана Рудницького. Титуловий рисунок пані Олени Кульчицької. Відень, 1916. Ціна 2 К.

Отсей прегарний альбум, виданий „Союзом визволення України“, повинен найти ся у кождім українськім інтелігентнім домі. Спішити з замовленнями, бо наклад невеличкий.

UKRAINISCHE NACHRICHTEN

(Mitteilungen d. Bundes zur Befreiung d. Ukraina)

Орган Союзу визволення України.

Виходить у Відні раз на тиждень.

Одинокий український тижневник у німецькій мові всеукраїнського, самостійницького й безпартійного напруму.

Редакція: **Wien, VIII. Josefstädterstr. 79**

II. Stiege, Tür 19. — Адміністрація: Tür 6.

Зміст: Чимедля України Шевченко. — В. Самійленко: 26 лютого (ст. ст.). — Франц Дідеріх: Слівець волі України. — Проф. А. Биссен: Будучий Кобзарь. — Проф. Ів. Шишманов: Роль України в болгарськім відродженню. Вплив Шевченка на болгарськх поетів передвизвольної доби. — У. С. С. Юра Шкрумеляк: Пророк (В 102 роковини уродин українського Ієнія. — С.: Шевченко яко малайр. — Ол. Кониський: Ясні дні в життю Тараса Шевченка. — З. К—я: Голоси західно-європейських письменників про Шевченка та його твори. — Е. Б.: Месія. — Вісти: Плян видання творів Т. Шев. по німецьки. Читанне творів Шев. З'їзд представників київ. коопер. Ліквід. ком. в Росії. Йод на Укр. Із Уманщини. З російських настроїв. Стан спілок у зінківськім повіті полтавської губернії. Російські залізничні порядки. Незадоволенне війною на Україні. Людність Одеси. Е. Шольп. осушення болот у полтавській губернії. Кінематограф на селі. Криза між київськими націоналістами. Збільшенне кари на російських дезертирів. Діяльність київського відділу Тетянинського комітету.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарні Адольфа Гольцавзена у Відні.